

Antti Liukkonen

Lauri Siiriäinen

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sosiaalialan koulutusohjelma

Sosionomi

Opinnäytetyö, 2019

RAJOITUSTOIMENPITEET LASTEN SIJAIS- HUOLLOSSA

Vallankäyttöä vai vaikuttavaa hoitoa?

TIIVISTELMÄ

Antti Liukkonen, Lauri Siiriäinen

Rajoitustoimenpiteiden soveltuvuus käytöshäiriöisten lasten kanssa työskennellessä sijaishuollossa – Vallankäyttöä vai vaikuttavaa hoitoa?

Sivut 54 ja 1 liite

Syyslukukausi, 2019

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sosiaalialan koulutusohjelma

Sosionomi

Laadullisen opinnäytetyömme tavoitteena on kerätä uutta tietoa sijaishuollon rajoitustoimenpiteiden toimivuudesta, kun työskennellään käytöshäiriöisten lasten kanssa. Pyrimme löytämään kehityskohtia rajoitustoimenpiteitä ohjaavasta laista ja sen tulkinnasta. Mediassa ja yleisessä keskustelussa rajoitustoimenpiteiden käyttö on noussut viime vuosina esille lähinnä negatiivisessa valossa ja niiden merkitystä lapsen kasvun ja kehityksen turvaajina on käsitelty hyvin vähän. Mediassa ei olla puhuttu siitä, että käytöshäiriöinen lapsi tarvitsee usein selkeitä rajoja ja aikuisten aktiivista puuttumista toimintaan, jotta hoidollisuus pystytään toteuttamaan. Myös sijaishuollon henkilökunnan turvallisuudesta puhutaan julkisesti hyvin vähän. Näin ollen työmme käsittelee vähän esillä ollutta käytöshäiriöisten lasten ryhmää, ei keskivertoa sijaishuollon asiakasta.

Teoriamme pohjautuu lastensuojelulakiin, joka määrittää rajoitustoimenpiteiden käyttöä sijaishuollossa. Lisäksi käsittelemme, mitä tarkoittavat lastenoikeudet, sijaishuolto ja huostaanotto.

Opinnäytetyön aineiston keräsimme tekemällä neljä anonyymiä puolistrukturoitua haastattelua sosiaalityöntekijöille sekä yksi sosiaaliohjaajalle. Haasteltavat ovat suurista tai keskisuurista suomalaisista kaupungeista. Anonymiteetti mahdollisti, että haastateltavat suostuivat puhumaan tekemistään rajoituspäätöksistä ja toimintavoista. Aiheesta ei ole viranomaisen roolissa helppo puhua, koska julkisessa keskustelussa rajoitustoimenpiteiden käyttöä on arvosteltu rajusti. Työssä käytämme paljon suoria lainauksia, koska ne kuvaavat hyvin, millaisten haasteiden kanssa lastensuojelun sijaishuollon työntekijät työskentelevät.

Haastatteluista saatua tietoa vertasimme teoriapohjaan ja esille nousi mielenkiintoisia tuloksia. Lastensuojelulaista löytyy kohtia, jotka ovat ristiriidassa yleisten käytänteiden, sekä ihmisten oikeustajun kanssa. Myös lain paikkakuntakohtainen laintulkinta asettaa lapset eriarvoiseen asemaan asuinpaikkakuntansa pohjalta. Vakavasti käytöshäiriöiset lapset ovat ryhmä, joiden tarvitsemat selkeät rajat jäävät usein toteutumatta, koska lait, ohjeet ja asetukset säädetään keskivertolasten mukaan. Opinnäytetyössä käsittelemme myös rajoitustoimenpiteiden mukana tulevaa valtaa ja vastuuta lasta kohtaan sekä sen mukana esille nousseita epäkohtia. Näkyvin tulos vallan väärinkäytöstä on opinnäytetyömme mukaan lapsen yksilöllisten tarpeitten huomioita jättäminen.

Asiasanat: käytöshäiriö, rajoitustoimenpiteet, sijaishuolto, lastensuojelu.

ABSTRACT

Lauri Siiriäinen, Antti Liukkonen

Suitability of restriction measures when working with children with a behavioral disorder in foster care. Malpractice of power or effective treatment?

54 Pages and 1 appendix

Autumn 2019

Diaconia University of Applied Sciences

Bachelor's Degree in Social Services

The goal of this qualitative study is to collect new information about the functionality of restriction measures in foster care, among people who work with behaviorally disordered children. Our aim is to find developmental points from the laws, and interpretations that guide restriction measures. During the past years in the media and in public conversations, the use of restriction measures has been shown mostly from a negative point of view, and not as an evaluation tool to secure the child's development and growth.

The media is lacking a conversation about how children with a behavioral disorder need clear boundaries and active guidance to accomplish efficient care. Also, the safety of the employees in foster care rarely comes to the forefront. Therefore, our research is about this untold group of children with a behavioral disorder, and not the average individual in foster care.

Our theory is based on the child welfare law that defines the use of restriction measures in foster care; moreover, we will address the meanings of children's rights, foster care, and custody.

The research material is collected by making four anonymous, half structured interviews to social workers, and one interview to a social counselor. All the interviewed are from big or medium sized cities in Finland. Anonymity made it possible for the interviewed to agree on answering questions about the restriction verdicts they have made and procedures behind them.

This subject is not easy to talk about from the role of a public authority, because in the public discussion the use of these restriction measures has been highly judged. In our thesis we use a lot of direct quotes, because they represent well the sort of challenges the employees face in their work in foster care.

The information from the interviews was compared to the theory base and it produced interesting results. We found out that parts of the child welfare laws conflict with the public policy and with the public's understanding of justice. Also, the interpretation of the laws by the municipality puts children in an unequal position. Children with a behavioral disorder are a group that needs strict boundaries, and often those boundaries are left behind, because the laws, instructions, and regulations are made for the average child in foster care. In our research, we also stand out the power and responsibility towards children in foster care, when making restriction measurements and avoiding malpractices that may come from it. The most visible result of abuse of power is to ignore a child's individual needs.

Keywords: behavioural disorder, restriction measurements, foster care, child protection

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	4
2 LASTEN OIKEUDET LASTENSUOJELUSSA	7
2.1 Lapsen oikeudet.....	7
2.2 Lastensuojelu	9
2.3 Huostaanotto ja lasten sijaishuolto.....	10
2.4 Lainsäädäntö rajoitustoimenpiteiden käytöstä	12
2.5 Rajoitustoimenpiteiden yleiset edellytyksen lasten sijaishuollossa	13
3 TUTKIMUKSESSA TARKASTELTAVAT LASTENSUOJELULAIN PYKÄLÄT	16
3.1 Yhteydenpidon rajaaminen	16
3.2 Liikkumisvapauden rajaaminen	16
3.3 Henkilöntarkastus- ja katsastus	17
3.4 Kiinnittäminen.....	18
4 KÄYTÖSHÄIRIÖINEN LAPSI SIJAISHUOLLOSSA	19
5 TAVOITE, TARKOITUS JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	21
6 PROSESSIN KUVAUS.....	22
6.1 Haastattelu menetelmänä	22
6.2 Aineiston keruu ja analyysi.....	23
6.3 Eettisyys ja luotettavuus.....	24
7 TULOKSET	27
7.1 Rajoitustoimenpiteiden soveltuvuus käytöshäiriöisten lasten kanssa työkennellessä	27
7.2 Milloin rajoitustoimenpiteet ovat vallankäyttöä eikä hoitoa?	29
7.3 Iän ja kehitysvaiheen huomioiminen rajoitustoimenpiteiden käytössä	30
7.4 Toimenpiteet ja toimintatavat karkaamistilanteissa	30
7.5 Yhteydenpidon rajaaminen	34
7.6 Liikkumisvapauden rajaaminen: hoitoa vai vallankäyttöä?.....	36

7.7 Henkilöntarkastus ja esineen haltuunotto.....	39
7.8 Kiinnittäminen.....	40
8 JOHTOPÄÄTÖKSET.....	42
8.1 Rajoitustoimenpiteiden toimivuus käytöshäiriöisten lasten kohdalla ...	42
8.2 Haasteet lasten rajoitustoimenpidekäytännöissä ja verkostojen yhteistyössä	43
8.3 Rajoitustoimenpiteet vallankäytön välineenä	46
9 POHDINTA	49
LÄHTEET	51
LIITE 1. HAASTATTELUKYSYMYKSET.....	55

1 JOHDANTO

Olemme molemmat työskennelleet yli kymmenen vuotta käytöshäiriöisten lasten kanssa. Tänä aikana olemme törmänneet toistuvasti ristiriitaisuuksiin useiden ohjeistuksien kanssa, jotka koskevat lastensuojelulakiin kirjattuihin rajoitustoimenpiteisiin. Osa ohjeistuksista on ristiriidassa yleisen oikeuskäsityksen kanssa, ja toisaalta taasen uutisissa kerrotaan rajoitustoimenpiteiden laittomasta toteutuksesta sijaishuollosta. Suomessa sovelletaan samaa lastensuojelulakia 2-vuotiaaseen perhesijoitettuun lapseen kuin 17-vuotiaaseen koulukotiin sijoitettuun lapseen. Esimerkiksi Ruotsissa näitä lapsia koskisi eri lainsäädäntö.

Oman ristiriitansa tilanteeseen tuo se, että monesti eri kuntien lapsia pitäisi sijaishuollossa kohdella lain silmissä eri tavalla. Yhtenä esimerkkinä lasten tupakkatuotteiden käyttö, josta on varsin kirjavia käytänteitä. Terveystieteiden ja Hyvinvoinnin laitoksen lastensuojelun käsikirjassa tätä ristiriitaa eri lakienkin osalta pohditaan seuraavasti: Tupakkalain mukaan alle 18-vuotias ei saa pitää hallussaan tupakkatuotetta tai nikotiinineestettä (L 549/2016). Siitä huolimatta tupakkaa ei katsota aineeksi, joka tulisi tai joka voitaisiin lastensuojelulain mukaan ottaa laitoksen haltuun (THL 2019.) Lastensuojelulaitoksiin kunnista tulee esimerkiksi tässä kysymyksessä useanlaisia ohjeistuksia ja loppujen lopuksi laitoksen tulee laatia siihen oma toimintatapansa.

Aihe on erittäin ajankohtainen, koska tänä- ja viime vuonna median otsikoihin rajoitustoimenpiteet ovat nousseet muutaman ääriesimerkin kautta. Esimerkiksi vuonna 2019 Yle uutisoi, että lastensuojelun maine on murentunut ja ihmiset eivät uskalla sen takia hakea apua lastensuojelusta (Yle uutiset. 2019). Iso osa otsikoista liittyi Pohjolakoti-nimisen sijaishuoltopaikan toimintaan, kuten tässä ylen uutisessa vuodelta 2018: *Keskusrikospoliisi tutkii koulukoti Pohjolakodissa mahdollisesti tapahtuneita vakavia rikoksia: tutkinta liittyy kymmeneen ihmisiin* (Hinkula, STT, Nykänen. 2018). Median henkeä kuvaava on myös Iltasanomien otsikko vuodelta 2018: *Ulkoilua ”ihan kuin vankilassa”, peruttuja kotilomia ja henkilökunta kuuntelemassa puheluita - yllätystarkastukset paljastivat karun totuuden Suomen lastenkodeista* (Sipinen. 2018). Oheisen artikkelin loppuun oli

laitettu Iltasanomien kysymys, jossa kysyttiin: *Onko sinulla kokemusta lastenkotien epäasiallisesta toiminnasta? Kerro siitä meille.* Kysymyksen asettelu on kannattava.

Ministeritasolla pohditaan tällä hetkellä rajoitustoimenpiteiden uudelleen ohjeistamista ja kuinka niiden toteutusta valvotaan. Lisäksi alan toimijat käyvät paljon keskustelua, mihin suuntaan ala on menossa, ja miten vaikeasti hoidettavia käytöshäiriöisiä nuoria voidaan jatkossa hoitaa.

Opinnäytetyön tarkoituksena on auttaa selvittämään kokonaiskuvaa siitä, miten hankalasti tulkittavia lastensuojelulain alaiset rajoitustoimenpiteet ovat ja miten samoihin tilanteisiin liittyvät muut lait vaikeuttavat päätöksiä tekemistä omalta osaltaan.

Tätä selvitystyötä varten pohdimme oman kenttämme haasteita käytännön ruohonjuuritason näkökulmasta, jonka jälkeen teimme puolistrukturoidun haastattelun viidelle lastensuojelulain sosiaalityön ammattilaiselle, jotka joutuvat näitä kysymyksiä ja päätöksiä pohtimaan jokapäiväisessä työssään. Haastattelut toteutettiin anonymisti julkisen keskustelun aiheuttaman sensitiivisyyden vuoksi. Osa haastateltavista olisi joutunut jääväämään itsensä virka-asemansa vuoksi, mikäli haastattelu olisi toteutettu nimi- ja virka-asema julkistaen. Haastateltavia työhömmä ei ollut vaikea saada, sillä aihepiiri aiheuttaa paljon kysymyksiä myös sosiaalityön viranhaltijoille.

Haastattelurunkoa ohjasivat seuraavat lastensuojelulain rajoitustoimenpiteet: Yhteydenpidon rajaaminen, liikkumavapauden rajaaminen, henkilöntarkastus ja henkilönkatsastus sekä kiinnipitäminen. Kyseiset lastensuojelulain pykälät valikoituivat opinnäytetyöhömmä sen vuoksi, että ne aiheuttavat arjen käytännön työssä eniten pohdintaa, ja niistä myös sijaishuoltoa ohjaavat tahot antavat eniten vastakkaisia ohjeistuksia.

Kentällä huolta aiheuttaa se, että psykiatrisesti oireilevien lasten osalta hoitopaikkoja on terveydenhuollossa karsittu voimakkaasti ja näiden lasten hoito joudutaan siitä syystä järjestämään lastensuojelun sijaishuollossa. Haasteeksi nousee

kuitenkin se, että lastensuojelulain rajoitustoimenpiteet eivät useassa tilanteessa mahdollista käytöshäiriöisen lapsen tunnetilan ja itsesäätelyn tukemista samalla tavalla kuin terveydenhuollon lainsäädäntö. Tässä kohtaa joudutaankin pohtimaan, onko lapsen toiminnan rajaaminen ja itsesäätelyn tukeminen hänen etunsa mukaista vaikuttavaa hoitoa, vaiko vallankäyttöä?

2 LASTEN OIKEUDET LASTENSUOJELUSSA

Käymme läpi keskeisimmät termit opinnäytetyömme kannata. Lisäksi käsittelemme kunnilta tulleita suoria ohjeistuksia rajoitustoimenpiteiden käyttöön. Haastattelujen pohjalta nousee todennäköisesti tarve selvittää toimintatapoja juridisesta ja terveydellisestä näkökulmasta.

2.1 Lapsen oikeudet

Suomen ensimmäinen lastensuojelulaki tuli voimaan 1.tammikuuta 1937. Tässä laissa mahdollistettiin ensimmäisen kerran lapsen huostaanotto vanhemmiltaan, mikäli lapsen hyvinvointi oli vaarassa. Laissa ei ollut kirjattuna ajatusta lapsen edusta tai osallisuudesta. Lasta ei mielletty oikeussubjektiksi, joten lapsen oikeuksiin ei tarvinnut kiinnittää suurta huomiota. (Toivonen 2017, 35.)

Lastensuojelulaki uudistettiin 1983. Tällöin laki muuttui lapsilähtöisemmäksi ja lastensuojelutyö rakennettiin lapsen tarpeista lähteväksi. Lain 1 §:n mukaan lapselle on oikeus turvalliseen, ja virikkeitä antavaan kasvuympäristöön, tasa-painoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä etusija erityiseen suojeluun. Lastensuojelun tehtävänä on turvata nämä oikeudet tarvittaessa. (Toivonen 2017, 36.)

Laki uudistuksen mukana yli 15 vuotta täyttäneille tuli puhevalta itseään koskevista asioista ja 1990 ikäraja laskettiin 12 ikävuoteen. Seuraavan kerran lastensuojelulakia uudistettiin 2007. Suuria muutoksia oli huostaanoton päätöksenteon siirtäminen sosiaalilautakunnilta johtaville sosiaalityöntekijöillä ja hallintotuomioistuimille. (Toivonen 2017, 38.)

Vuonna 1995 tehtiin perusoikeusuudistus, jonka yhtenä lähtökohtana oli, että aikuiselle ja lapselle kuuluu samat perusoikeudet. Yksi opinnäytetyömme aiheeseen liittyvä laki PL 19 § 3 momentti tuli voimaan: ”Julkisen vallan on turvattava, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään, perheen, ja muiden lapsen

huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu”

YK:n lapsen oikeuksien sopimus on yksi maailman laajimmin ratifioiduista yleis-sopimuksista. YK:n lapsen oikeuksien viimeisin sopimus solmittiin vuonna 1989 ja se velvoittaa jäsenmaita toimimaan sopimuksen mukaan. Unicefin verkkosivuille kerrotaan, että lapsen oikeuksien sopimus koskee kaikkia alle 18-vuotiaita lapsia. Se luettelee lapselle kuuluvat ihmisoikeudet ja asettaa valtiolle ensisijaisen veloitteen toteuttaa ne. Unicefin verkkosivuille on kirjattu sopimuksen neljä yleistä periaatetta: Syrjimättömyys, Lapsen edun huomioiminen, Oikeus elämään ja kehittymiseen ja Lapsen näkemysten kunnioittaminen. (Unicef, 2018.)

Toivonen (2017, 79) kertoo, että keskeinen osa eurooppalaista ihmisoikeusjärjestelmää on Euroopan ihmisoikeussopimus ja Euroopan sosiaalinen peruskirja. Nämä ovat olleet Suomessa voimassa vuodesta 1991. Lapsen oikeuksien kannalta Euroopan ihmisoikeussopimus on merkittävämpi. Paitsi että jäsenvaltiolla on valitusoikeus, niin myös yksittäinen kansalainen, mukaan lukien lapset voi tehdä valituksen Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen. Myös Euroopan neuvosto on aktiivinen lastenoikeuksien suhteen. Se ei määrää lakeja, mutta se on ollut puolestapuhujana ja suuntaviivojen antajana Euroopassa.

Lapsen etu on yleisesti lapsioikeiden ja lastensuojelun tärkein periaate. Vanhempien ja yhteiskunnan näkökulmasta lapsen etu oikeuttaa aikuisia toimimaan ja tekemään päätöksiä lapsen puolesta. Samalla se kuitenkin asettaa vanhemmalle ja yhteiskunnalle rajat miten toimia, jotta lapsen etu toteutuu (Toivonen 2017, 80) Ongelman tässä tekee omat kokemukset ja subjektiivinen tuntemus siitä, mikä on lapsen etu. Näin ollen lapsen edun pohjalta tehty päätös on usein arvosidonnaista.

Laki ja yleinen käsitys lapsen edusta ei aina kohtaa. Esimerkiksi huostaanotetun ja sijaishuollossa asuvan lapsen liikkumista tai liikkumisaikaa ei saa rajoittaa iltaisin kaupungille, vaikka yleisen lapsen edun näkökulmasta se kuuluu vanhempien perustehtäviin. Tai jos lapsi tupakoi sijaishuoltolaitoksen rappusilla, niin lapsen etu olisi ottaa tupakointivälineet pois, mutta lain mukaan niin ei saa tehdä.

Jälkimmäisen erimerkin osalta mutkikkaammaksi asian tekee se, että eri kuntien viranhaltijat tulkitsevat lakia eri tavalla. Heidän ohjeistaessaan sijaishuoltolaitoksen henkilökuntaa oman kuntansa lapsen osalta, voivat nämä ohjeet olla toisin sanoen täysin erilaisia saman katon alla asuville lapsille.

2.2 Lastensuojelu

Vanhemmuus on lapsesta huolehtimista ja elämää lapsen kanssa. Joskus kuolema, sairaus, vammautuminen, työttömyys, epäonnistunut ihmissuhde, ero, nuoruuden toilailut, rikokset, päihteet ja muutot voivat olla vastoinkäymisiä, joiden seurauksena tarvitaan lastensuojelua. Lastensuojelun on lain nojalla tuettava esimerkiksi edellä mainituissa tilanteissa. Tällöin käytetään tarvittavia palveluita ja tukitoimia, jotta lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen, ja monipuoliseen kehitykseen toteutuu. (Ikonen 2016, 7–8.)

Lastensuojeluperheet eivät ole selkeä yhtenäinen ryhmä. Valitettavasti Suomessa ei ole olemassa kansallista seurantatietoa huostaanotettujen lasten perhetaustoista tai huostaanoton takana olevista tekijöistä. (Enroos, Heino & Pösö 2016, 72.)

Lastensuojelun lainsäädännön, toimintatapojen ja käytänteiden toimivuutta erilaisilla huostaanotetuille lapsille on vaikea arvioida, koska Suomessa tuotetaan erityisen vähän vaikuttavuustutkimuksia tai pitkäaikaisseurantaan perustuvia tutkimuksia lastensuojelunasiakkaana olleista lapsista (Pätäri & Ylikännö 2018, 52–53).

Lastensuojelun tutkimukselle tarvittaisiin vakiintuneet perusrakenteet ja rahoitus, joita nyt ei ole Suomessa. Tämä vaikuttaa mielestämme myös julkiseen keskusteluun, joka kulkee tapausesimerkkien pohjalta ilman tutkimustietoa.

Lastensuojelun valvonta ja vastuu jakautuu Suomessa monelle eri toimijalle. Yleinen valvonta ja suunnittelu sosiaalihuollosta kuuluu sosiaali- ja

terveysministeriölle. Alueellisesti valvontavastuu on jaettu kuudelle aluehallintovirastolle (AVI), joiden valvontavastuulla ovat kunnat. Aluehallintovirastojen tehtävänä on yksinkertaistaen pitää huolta siitä, että kunnat hoitavat lainmukaiset tehtävänsä. Kuntatasolla sijoitetun lapsen etujen valvojana toimii lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä, jonka tehtävänä on esimerkiksi valvoa opinnäytetyössämme tutkittavien rajoitustoimenpiteiden laillista toteuttamista. Oleellinen osa valvontaa on Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontaviraston (Valvira) ohjeistama omavalvontasuunnitelma, joka on löydyttävä kaikista lastensuojelun sijaishuoltoa tarjoavista yksiköistä. Omavalvontasuunnitelman rooli on ennaltaehkäistä ja ennakoida mahdollisia palvelussa ilmeneviä riskitekijöitä. Koko valvontaprosessin ylimpänä auktoriteettina toimii eduskunnan oikeusasiamies, joka voi niin katsoessaan järjestää valvontakäyntejä ja tarpeen niin vaatiessa valvoa myös lastensuojelua koskevia kanteluita sekä oikeusprosesseja. (Lastensuojelun käsikirja 2019.)

Valvonnassa aluehallintovirastot (AVI) käyttävät yleisinä arvioinnin perusteina lastensuojelun laatusuosituksia, vaikka sen periaatteet ovat hyvin yleisiä, eivätkä sido toimijoita. Lastensuojelulla pitäisikin olla koko asiakasprosessia koskevat kansalliset valvontakriteerit. (Pätäri & Ylikännö 2018, 60.)

Vuonna 2017 Suomessa tehtiin 76 116 lapsesta lastensuojeluilmoitus. Ilmoituksia tehtiin keskimäärin 1,8 kappaletta per lapsi. Lastensuojeluilmoitusten määrä kasvoi 15 prosentilla edellisvuodesta. Ennakollisia lastensuojeluilmoituksia, eli syntymättömästä lapsesta tehtyjä ilmoituksia tehtiin 2202 lapsesta vuonna 2017. Se tarkoittaa 4,4 prosenttia elävinä syntyneistä lapsista. Maakunnallisesti eniten lastensuojeluilmoituksia suhteessa lasten määrään tehtiin Etelä-Karjalassa ja vähiten Pohjanmaalla vuonna 2017. (Terveystieteiden tutkimuskeskus 2018.)

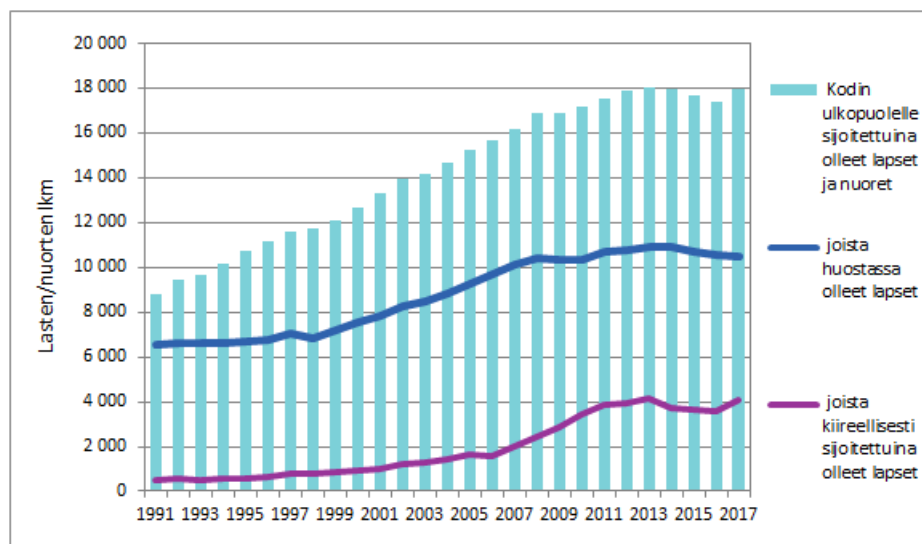
2.3 Huostaanotto ja lasten sijaishuolto

Suomessa lapsi voidaan sijoittaa kodin ulkopuolelle kolmella eri tavalla. Ne ovat viranomaispäätöksiä: avohuollon tukitoimena, kiireellisellä sijoituksella tai

huostaanotolla. Huostaanotto voi olla tahdonvastainen huostaanotto tai asianomaisten suostumuksella. (Enroos ym 2016, 127.)

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (2018) tilaston mukaan Suomessa oli vuonna 2017 17 956 lasta sijoitettuna kodin ulkopuolelle. Avohuollossa lapsia oli asiakkaina 55 884 samana vuonna. Tilastointi alkaa vuodesta 1991 ja siitä asti kodin ulkopuolelle sijoitettujen lapsien määrä on kasvanut tasaisesti vuosia 2016 ja 2017 lukuun ottamatta. Määrä on vuodesta 1991 yli kaksinkertaistunut.

Kiireellinen sijoitus on lyhyt interventio ja puhutaan väliaikaisesta ratkaisusta. Kiireellinen sijoitus on maksimissaan 30 vuorokautta ja se sitä voi maksimissaan jatkaa 30 vuorokaudella. Kiireellinen sijoitus tehdään silloin, kun lapsi on välittömässä vaarassa, huolenpito ja kasvuolosuhteet vaarantavat lapsen terveyden ja kehityksen, tai jos lapsi itse vaarantaa terveyttään tai kehitystään. Kiireellisen sijoituksen kriteerit ovat lähellä huostaanoton kriteereitä ja kiireellisessä sijoituksessa voidaan käyttää rajoitustoimenpiteitä kuten liikkumavapauden rajoitusta. (Enroos. ym 2016, 127.)

KUVA 1. SIJOITETTUIJEN LASTEN MÄÄRÄ 2017(THL 2018)

Avohuollon tukitoimena tehdyssä sijoituksessa ei saa käyttää rajoitustoimenpiteitä ja asianomaisten pitää hyväksyä sijoitus. Kiireellinen sijoitus puuttuu ihmisen itsemääräämiseen ja oikeuksiin. Näin ollen perustelut näihin toimenpiteisiin on

tiukat ja vaatii yksityiskohtaista arviointia. Päätös rajoittaa vanhemman oikeuksia ja velvollisuuksia toimia vanhempana ja sosiaalihuollolla on oikeus päättää lapsen asioista. Vaikka päätösvalta on sosiaalihuollon vastaavalla toimielimellä, on lapsen asioista neuvoteltava huoltajien ja vanhempien kanssa. (Enroos ym. 2016, 136.)

Lapsen sijaishuollolla tarkoitetaan huostaan otetun, kiireellisesti sijoitetun tai hallintotuomioistuimen väliaikaismääräyksen nojalla sijoitetun lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä oman kodin ulkopuolella. Lapsen sijaishuollon toteuttaminen on julkinen hallintotehtävä, joka voidaan lastensuojelulain (417/2007) 49§:n 2 momentin mukaan järjestää perhehoitona, laitoshuoltana tai muulla lapsen tarpeiden edellyttämällä tavalla. Lapsen sijaishuollon toteuttaminen ei ole luonteeltaan hyvän tekemistä tai hyväntekeväisyyttä, vaan se on lapsen edun ja oikeuksien turvaamista julkisen vallankäytön keinoin. Tästä on kyse riippumatta siitä, järjestetäänkö lapsen sijaishuolto kunnallisena, valtiollisena tai yksityisenä laitoshuoltana vai toimeksiantosopimukseen perustuvana perhehoitona. (Saastamoinen 2018, 1.)

2.4 Lainsäädäntö rajoitustoimenpiteiden käytöstä

Sosiaali- ja terveystoimen lakimiehenä vuodesta 2005 toiminut lakimies Kati Saastamoinen avaa kirjassaan ”Lapsi sijaishuollossa, yhteydenpidon rajoittaminen ja rajoitustoimenpiteet” (2018, 7) lainsäädäntöä rajoitustoimenpiteiden käytöstä seuraavasti:

Sijaishuoltopaikassa asuvalla lapsella on kaikille lapsille turvatut perus- ja ihmisoikeudet kuten henkilökohtainen koskemattomuus (perustuslaki 731/1999, 7 § 1 momentti), liikkumisvapaus (perustuslaki 9 §) sekä yksityiselämän suoja (perustuslaki 10 §). Lapsen perus- ja ihmisoikeuksiin ei voi puuttua esimerkiksi vallanalaissuhteen tai laitostavallan perusteella, vaan toimenpiteen on perustuttava aina lakiin. Sijaishuoltopaikassa asuvan lapsen perus- ja ihmisoikeuksien rajoituksista säädetään lastensuojelulain (417/2007) 11. luvussa.

Lastensuojelulain 11 luvun rajoitussäännösten keskeinen tavoite on turvata kaikkien sijaishuoltopaikassa asuvien lasten oikeus

turvalliseen sekä laadukkaaseen hoivaan ja huolenpitoon. Säännösten tarkoituksena on lapselle kuuluvaa pienempää oikeutta rajoittamalla turvata osaltaan sijoitetulle lapselle subjektiivisena oikeutena kuuluva perustuslain 19 §:n 1 momentin mukainen oikeus ihmisarvoisen elämän edellyttämään välttämättömään huolenpitoon. Lasta on tämän tavoitteen saavuttamiseksi voitava joitain hänen perus- ja ihmisoikeuttaan rajoittamalla estää vahingoittamasta itseään tai muita henkilöitä taikka vahingoittamasta merkittävästi omaisuutta. Tämä on mahdollista lastensuojelulain 11 luvun rajoitussäännösten nojalla. Toisaalta lastensuojelulain 11 luvun rajoitussäädöksillä myös varmistetaan, ettei lapsen perus- ja ihmisoikeuksia rajoiteta lapsen sijaishuollon aikana mielivaltaisesti ja että rajoitusten käyttö perustuu lakiin.

2.5 Rajoitustoimenpiteiden yleiset edellytyksen lasten sijaishuollossa

Saastamoinen (2018, 7–8) kuvaa lastensuojelun kentällä käytävässä keskustelussa esille nousevan usein kysymyksen siitä, soveltuvatko lastensuojelulain 11 luvun rajoitussäännökset lasten sijaishuollon toteuttamiseen ja onko sijaishuollon järjestäminen ylipäätään aina lapsen etu. Haasteeksi hänen mukaansa nousee se, että monesti huostaan otettavat ja sijaishuoltoon kiireellisesti sijoitettavat lapset ovat lähes täysi-ikäisiä ja kuitenkin heidän elämänsä pulmat ovat kokonaisuus pidempään jatkuneista haasteista, usein jo varhaislapsuudesta saakka. Terveiden ja Hyvinvoinnin laitoksen tilaston 2016 (THL 2017) mukaan painopiste kiireellisissä sijoituksissa oli 14-17 vuotiaissa lapsissa. Tästä syystä sijaishuoltopaikoissa on vääjäämättä lapsia, joiden elämäntilanne on kärjistynyt äärimmilleen jo ennen sijoitusta ja sen muuttaminen lyhyessä ajassa on varsin haastavaa. Tällaisessa tilanteessa sijaishuollon keinot ovat vähäiset ja voi jopa vaikuttaa siltä, että lapsen tilanteeseen ei olla voitu vaikuttaa lainkaan. Tässä kriittisessä keskustelussa pohditaan myös sitä, että lastensuojelulain 11 luvun rajoitussäännökset on suunniteltu kohtaamaa lapsi, joka sijoitetaan kodin ulkopuolelle viivytyksettä, kun lastensuojelulain 40 §:n mukaiset sijoituksen edellytykset täyttyvät – eikä vasta lapsen voimakkaan oirehdinnan tuloksena.

Vuonna 2007 voimaan tulleen nykyisen lastensuojelulain 11 luvun täsmällisillä ja tarkkarajaisilla säädöksillä taataan lapsen ja lapsen sijaishuoltopaikan edustajan / lastensuojelun viranomaisen oikeusturvan lisäksi sijaishuoltoon sijoitetun lapsen

oikeudet kansallisesti joka puolella maata. Säännöksissä säädetään entistä selkeämmin, kuka on oikeutettu käyttämään rajoitusvaltaa, mitä tehdään, miten silloin menetellään sekä milloin vallan käytöstä tehdään hallintopäätös/ miten tuosta päätöksestä on oikeus valittaa hallinto-oikeudelle. Lastensuojelulain 11 luvun säädöksissä säädettiin myös entistä selkeämmin vastaavan johtajan toimivallasta rajoitustoimivallan osalta. (Saastamoinen 2018, 10–11.)

Kaikkien nykyisen lastensuojelulain uudistusten pohjana oli myös selkeyttää rajanvetoa lapsen kasvatukseen kuuluvien rajojen ja lastensuojelulaissa säädettyjen rajoitusten välillä (HE 225/ 2004 vp). Tämä osa-alue on toteutunut verrattain huonosti. Rajanveto kotikasvatukseen rinnastettavien rajojen ja lastensuojelulaissa säädettyjen rajoitusten välillä onkin uusista säädöksistä huolimatta osin epäselvä. (Saastamoinen 2018 11.)

Lastensuojelu nousee usein julkiseen keskusteluun silloin, kun lastensuojelu epäonnistuu ja lapsi joutuu kärsimään kohtuuttomasti. Keskustelu on lähes poikkeuksetta ongelmalähtöistä ja siinä etsitään syyllisiä. Usein nämä keskustelut liittyvät rajoituspäätösten toteutukseen. Ongelmia on, mutta positiivisen uutisoinnin tai kehittämisen saama keskustelu jää vähälle. (Pätäri & Ylikännö 2018, 10.)

Saastamoinen (2018, 4–5) korostaa, että lastensuojelulain 11 luvun rajoitussäädöksissä on huomioitava perustuslain 2§ 3 momentti, jossa säädetyn oikeusvaltioperiaatteen mukaan julkisen vallankäytön ja kaiken julkisen toiminnan on perustuttava aina tiukasti lakiin. Täten vallankäyttö ei koskaan voi perustua mielihalultaan tai ”*maalaisjärkeen*”. Sijaishuollon aikana tehtävien toimenpiteiden tulee siis pohjautua aina lakiin ja sitä on luettava kuten se on kirjoitettu. Tästä huolimatta sijaishuoltoon ja sijaishuollon aikaiseen sosiaalityöhön on vuosien aikana vakiintunut toimintatapoja kuten ”*vierihoito*”, ”*rauhottumis- tai kiinnittymisjakso*”. Näillä lakiin kirjoittamattomilla käytännöillä esimerkiksi lapsen liikkumisvapautta rajataan ilman lastensuojelulain 11 luvun rajoituspäätöksiä ilman, että ne perustuisivat lakiin.

Kentällä työskennellessä haasteeksi nousee kuitenkin se, että lakiin monia asioita ei olla kirjattu tarpeeksi selkeästi ja ohjeet sekä lasten sijoittajakunnilta,

aluehallintovirastoilta että hallinto-oikeuden edustajilta ovat hyvin usein ristiriitaisia. Syksyn 2018 aikana tämä keskustelu nousut aivan uusiin mittasuhteisiin eduskunnan oikeusasiamiehen tekemien tarkastuskäyntien jäljiltä eri lastensuojelulaitoksissa. Osassa tarkastuskäyntejä oli havaittu selkeitä ja räikeitä puutteita lastensuojelulain 11 luvun säädösten tulkintaan liittyen ja lasten perusoikeuksia oli näissä laitoksissa rajattu epäsopivasti, ellei jopa rikollisesti. Julkinen keskustelu onkin saanut aikaan julkisen vallan osalta nopeita muutostoimenpiteitä ja lastensuojelulakia ollaankin muuttamassa tietyiltä osin vuonna 2019.

Käytännön kenttätöössä sijaishuollon suorittava taho joutuu painimaan lain tulkitsemisen kanssa lähes viikoittain ja useassa tilanteessa yksiselitteistä vastausta ei ole olemassa. Näissä tilanteissa on monesti päätettävä mikä on tilanteessa lapsen etu ja toimittava sen mukaisesti.

3 TUTKIMUKSESSA TARKASTELTAVAT LASTENSUOJELULAIN PYKÄLÄT

Haastattelututkimuksessa tarkastelemme tarkemmin seuraavia lastensuojelulain pykäläiä: yhteydenpidon rajaaminen, liikkumisvapauden rajaaminen henkilön tarkastus ja henkilönkatsastus sekä kiinnipitäminen. Teoria osuudessa lait on otettu suorina lainauksina ja emme pohdi niitä, jotta työstä selviää, mitä laissa tarkalleen ottaen sanotaan. Taasen tuloksissa ja pohdinta osuuksissa tulkitsemme lakeja muun keräämämme teorian pohjalta.

3.1 Yhteydenpidon rajaaminen

Yhteydenpidon rajoittamista koskeva päätös

Edellä 62 §:n 1–3 momentissa tarkoitettu yhteydenpidon rajoittamisesta on tehtävä päätös, jonka tulee olla määräaikainen, enintään yksi vuosi kerrallaan. Päätöksessä on mainittava rajoituksen syy, henkilöt, joihin rajoitus kohdistuu, millaista yhteydenpitoa rajoitus koskee ja missä laajuudessa rajoitus toteutetaan.

Yhteydenpidon rajoittamisesta tekee päätöksen 13 §:n 2 ja 3 momentin mukaan määräytyvä viranhaltija lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän valmisteltua asian tai lapsen kiireelliseen sijoitukseen liittyvissä tapauksissa ja tarvittaessa muissa kiireellisissä tilanteissa 13 §:n 1 momentissa tarkoitettu sosiaalityöntekijä. Lyhytaikaisesta, enintään 30 vuorokautta kestävästä, 62 §:n 1 ja 2 momentissa tarkoitettu rajoittamisesta voi kuitenkin päättää myös lastensuojelulaitoksen johtaja. Jos rajoittamista on tarpeen jatkaa tai se on alun perin tarpeen määrätä 30 vuorokautta pidemmäksi, päättää asiasta 13 §:n 2 ja 3 momentin mukaan määräytyvä viranhaltija lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän valmisteltua asian. Yhteydenpidon rajoitus on lopetettava heti, kun se ei enää ole 62 §:n 1 momentissa tarkoitettulla tavalla tarpeellinen.” (12.2.2010/88)” (L 417/2007, §63)

3.2 Liikkumisvapauden rajaaminen

Liikkumisvapauden rajoittaminen:

Lapselle saadaan, jos se on hänen huoltonsa kannalta välttämätöntä ja jos se on lapsen edun mukaista, asettaa määräajaksi kielto poistua laitoksen alueelta, laitoksesta tai tietyn asuinyksikön tiloista, jos:

- 1) lapsen sijaishuoltoon johtanut päätös on tehty sillä perusteella, että hän on vaarantanut vakavasti terveyttään tai kehitystään käyttämällä päihteitä, tekemällä muun kuin vähäisenä pidettävän rikollisen teon tai muulla niihin verrattavalla käyttäytymisellään;
- 2) lapsi laitoksessa käyttäytyy 1 kohdassa mainitulla tavalla; tai
- 3) rajoitus on lapsen hoidon tai huollon kannalta muutoin tarpeen lapsen suojelemiseksi häntä itseään vakavasti vahingoittavalta käyttäytymiseltä.

(12.2.2010/88)

”Edellä 1 momentissa tarkoitettu rajoittaminen ei saa ilman uutta päätöstä jatkua yli seitsemää vuorokautta. Yhtäjaksoisesti rajoittaminen saa jatkua enintään 30 vuorokautta. Rajoittamista ei saa määrätä laajempaan eikä pidemmäksi ajaksi kuin lapsen hoito ja kasvatusta välttämättä edellyttää. Toimenpide on myös lopetettava heti, kun se ei enää ole 1 momentin tarkoittamalla tavalla välttämätön.

Laitoksen johtaja tai hänen määräämänsä laitoksen hoito- ja kasvatushenkilö-kuntaan kuuluva henkilö voi päättää yhteensä enintään seitsemän vuorokautta kestävästä rajoittamisesta. Tätä pidemmästä yhteensä enintään 30 vuorokautta kestävästä rajoittamisesta tekee päätöksen 13 b §:ssä tarkoitettu lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä. Asiasta on viipymättä ilmoitettava lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle päätöksen tekemistä varten. (12.2.2010/88)” (L417/2007, §69)

3.3 Henkilöntarkastus- ja katsastus

”Jos on perusteltua syytä epäillä, että lapsella on vaatteissaan tai muutoin yllään 65 §:n 1 momentissa tarkoitettuja aineita tai esineitä, hänelle saadaan asian tutkimiseksi tehdä henkilöntarkastus. Tarkastuksen tekee laitoksen johtaja tai hänen määräämänsä laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva henkilö. Tarkastus on tehtävä laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluvan toisen henkilön läsnä ollessa, jollei erityisestä syystä muuta johdu. Tarkastuksen tekijän ja siinä läsnä olevan henkilön on oltava lapsen kanssa samaa sukupuolta, jollei kyseessä ole terveydenhuollon ammattihenkilö.

Jos on perusteltua syytä epäillä, että lapsi on käyttänyt 65 §:n 1 momentissa tarkoitettuja päihdyttäviä aineita, häneen saadaan kohdistaa henkilönkatsastus, joka voi käsittää puhalluskokeen suorittamisen tai veri-, hius-, virtsa- tai sylkinäytteen ottamisen. Katsastuksen toimittamisesta päättää ja katsastuksen toimittaa laitoksen johtaja tai hänen määräämänsä laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva henkilö tai muu tehtävään soveltuvan ammatillisen tutkinnon

omaava henkilö. Katsastus tulee toimittaa niin, ettei siitä aiheudu tarpeetonta haittaa lapselle.

Jos henkilönkatsastuksen toimittaa muu kuin terveydenhuollon ammattihenkilö, läsnä on oltava laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva toinen henkilö tai muu tehtävään soveltuvan ammatillisen tutkinnon omaava henkilö. Verinäytteen saa ottaa vain terveydenhuollon ammattihenkilö. Katsastusta ei saa toimittaa eikä siinä olla läsnä lapsen kanssa eri sukupuolta oleva henkilö, jollei kyseessä ole terveydenhuollon ammattihenkilö.

Edellä 1 ja 3 momentissa säädetyn estämättä henkilöntarkastuksen tai henkilönkatsastuksen suorittava ja siinä läsnä oleva henkilö voi kuitenkin olla eri sukupuolta kuin lapsi, jos toimenpiteen suorittaminen välittömästi on välttämätöntä lapsen tai toisen henkilön turvallisuuden varmistamiseksi.” (L 417/2007, §66)

3.4 Kiinnipitäminen

Laitoksen johtaja tai laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva henkilö voi lapsen rauhoittamiseksi pitää kiinni lapsesta, jos lapsi sekavan tai uhkaavan käyttäytymisensä perusteella todennäköisesti vahingoittaisi itseään tai muita ja kiinnipitäminen on lapsen oman tai toisen henkilön hengen, terveyden tai turvallisuuden välittömän vaarantumisen vuoksi taikka omaisuuden merkittävän vahingoittamisen estämiseksi välttämätöntä. Kiinnipitäminen on oltava luonteeltaan hoidollista ja huollollista sekä kokonaisuutena arvioiden puolustettavaa, kun otetaan huomioon lapsen käyttäytyminen ja tilanne muutoinkin. Kiinnipitäminen voi pitää sisällään myös lapsen siirtämisen. Kiinnipitäminen on lopetettava heti, kun se ei enää ole välttämätöntä.

Kiinnipitämisestä on siihen turvautuneen henkilön annettava laitoksen johtajalle kirjallinen selvitys. Laitoksen johtajan turvautuessa kiinnipitämiseen on selvitys annettava 13 b §:ssä tarkoitetulle lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle.” (12.2.2010/88)

Kiinnipitämisen liioittelusta säädetään rikoslain 4 luvun 6 §:n 3 momentissa ja 7 §:ssä. (L 417/2007, §68)

4 KÄYTÖSHÄIRIÖINEN LAPSI SIJAISHUOLLOSSA

Käytöshäiriöinen lapsi rikkoo oikeuksia ja sosiaalisia normeja. Hän on usein aggressiivinen, tuhoaa omaisuutta ja rikkoo sääntöjä. Aggressiivisuus voi tulla esiin esimerkiksi uhkailuna, pelotteluna tai tappelun aloittamisena. Myös kiusaaminen, astaloiden käyttö, seksuaalinen väkivalta ja rikokset ovat ominaispiirteitä. Kansainvälisten tutkimusten mukaan 4–12 % 10–11 vuotiaista lapsista ja nuoruusikäisistä pojista 10–13 % ja tytöistä 4–6 % kärsii käytöshäiriöistä. Lievät käytöshäiriöt voivat parantua itsestään, jos tilanne johtuu tilapäisestä elämänmuutoksesta, kuten perheen ongelmista. Vaikeimmat käytöshäiriöt voivat johtaa psykoottisuuteen tai persoonallisuushäiriöihin. (Huttunen 2018.)

Pirkko Lehto-salo (2011) määrittelee väitöstutkimuksessaan käytöshäiriötä kliinisesti seuraavasti: ” *Käytöshäiriö on toistuva ja itsepintainen muiden oikeuksia ja ikäryhmän tärkeitä sosiaalisia normeja rikkova käyttäytymismalli, ja häiriö aiheuttaa laaja-alaista haittaa niin nuorelle itselleen kuin yhteiskunnalle. Käytöshäiriöön liittyy useita kehityksen riskitekijöitä, keskeisimpinä koulutuksellinen alisuoriutuminen, rikollisuus, mielenterveyden häiriöt sekä teiniraskaudet (Pajer, 1998). Näin ollen käytöshäiriö on merkittävä riski syrjäytymiselle työelämästä. Kouluissa nuoret, joilla on käytöshäiriöitä, ovat suuri haaste oppimisongelmien ja häiriökäyttäytymisen vuoksi, ja he hankaloittavat myös muiden luokkansa nuorten mahdollisuutta opiskella. Yhteiskunnassa käytöshäiriö näkyy rikollisuutena ja yhteiskunnallisen turvallisuuden vaarantumisena.*”

Sijaishuollossa haastavan asiakasryhmän muodostavat käytöshäiriöiset lapset. Rajoitustoimenpiteitä on usein pakko käyttää tällaisten lapsien kanssa, koska lapsi oireilee voimakkaasti. Oireilu voi olla esimerkiksi väkivaltaista käytöstä itseään tai muita kohtaan, päihteidenkäyttöä ja karkailua. Psykiatrian ja nuorisopsykiatrian erikoislääkäri, filosofian tohtori Pirkko Lehto-Salo (2018) sanoo, että ” *Jos sijoitamme päihdeongelmaisia, psyykkisesti sairaita ja karkaamisvaarassa olevia nuoria, laitoksissa pitäisi olla sellaiset hoitotavat, että on mahdollisuudet saada oireet kuriin.*” Oireiden lisäksi pitää huomioida niin lapsien kuin henkilökunnan turvallisuus. Terveystuollossa rajoitustoimenpiteet lasketaan hoitokeinoiksi, mutta samalle lapselle tehtävä rajoitustoimenpide lastensuojelulaitoksessa

lasketaan ihmisoikeuksien rajoittamiseksi. Tällainen rajoitustoimenpide on esimerkiksi liikkumavapaudenrajoitus. Monen ihmisen oikeuskäsityksen mukaan, vanhemman tai vanhemman virkaa tekevän tulee pystyä määrittelemään milloin, missä ja kenen kanssa lapsi liikkuu. Lastensuojelussa tällaisesta ohjeistuksesta pitää tehdä aina erillinen päätös. erikoislääkäri Pirkko Lehto-Salo toteaaakin Tiina Saaren Länsi-Savoon tekemässä haastattelussa (2018), että joissain tilanteissa työntekijät kokevat oman lapsen kasvattamisen ja rajaamisen olevan helpompaa kuin lastensuojelussa työskennellessä.

Lehtosalo kuvaakin tutkimuksessaan (2011) käytöshäiriöisten nuorten hoidon kannalta erityisen tärkeäksi sen, että kun nuoren elämän riskitekijöitä pystytään vähentämään, on hänen mahdollista oppia säätelemään turvallisen aikuisen ohjauksella tunteitaan ja hänen mielensä rakenteilla on mahdollisuus vahvistua aikuistumista ja itsenäistä elämää varten.

5 TAVOITE, TARKOITUS JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Unicefin lastenoikeuksien 20. artiklasta (Unicef): *”Lapsella, joka ei voi elää perheensä kanssa, on oikeus saada valtiolta erityistä suojelua ja tukea.* Halusimme selvittää, vaarantuuko tämä ja muut lapsen perusoikeudet tällä hetkellä laitos- ja sijaishuollossa, koska lastensuojelulakia tulkitaan eri puolilla Suomea eri tavoin. Erityisesti huomiomme kiinnittyy käytöshäiriöisten lasten ryhmään. Aihe on erittäin ajankohtainen, koska aiheesta on käyty jo aiemminkin työssämme mainittua julkista keskustelua eduskunnan oikeusasiamiehen järjestämiin tarkastuskäyn-teihin liittyen.

Halusimme selvittää miten lastensuojelulain rajoitustoimenpiteet soveltuvat käytöshäiriöisten lasten hoitoon ja mahdollisesti nostaa esiin epäkohtia lain tulkinnassa. Tutkimuskysymykset asetimme lapsen asioista vastaaville sosiaalityöntekijälle. Osaa kysymyksistä hänen tehtävänsä oli pohtia omasta näkökulmastaan sosiaalityöntekijänä/ valvovana instanssina, osaa sijaishuollon työntekijän näkökulmasta ja osaa lapsen edun näkökulmasta.

Tutkimuskysymykset:

- 1: Miten sijaishuollon rajoitustoimenpiteiden laintulkinta soveltuu käytöshäiriöisten lasten kanssa työskennellessä?
- 2: Miten rajoitustoimenpiteiden laintulkinta mahdollisesti vaarantaa sijaishuollossa olevan lapsen kasvun ja kehityksen?
- 3: Millaisissa tilanteissa rajoitustoimenpiteitä käytetään vallankäytönvälineinä eikä hoitotoimenpiteinä?

6 PROSESSIN KUVAUS

6.1 Haastattelu menetelmänä

Tiedonkeruumenetelmänä käytimme *puolistrukturoitua* haastattelua. Haastattelun tyyliä voisi kuvastaa myös Hirsjärven ja Hurmeen (2008, 48–49) kuvaamaksi *teemahaastatteluksi*. Heidän määritelmänsä teemahaastattelulle on kuitenkin merkittävästi avoimempi, kuin meidän tapauksessamme. Teemahaastattelu etenee ennemminkin keskeisten teemojen, kuin kronologisesti etenevien spesifien kysymysten suuntaan. Meidän haastattelussamme peruskysymykset ovat kaikille haastateltaville samat, vaikkakin haastattelun aikana kysymyksiin saatetaan lisätä tiettyjä tarkentavia elementtejä. Haastattelun avoimuudella on tarkoituksena saada haastateltavien oma ääni ja ajatukset nousemaan esille.

Haastattelutavaksi emme valinneet tiukemmin rajattua strukturoitua haastattelua (esimerkiksi lomakehaastattelu), sillä toivomme haastattelusta nousevan esiin näkökulmia, joita emme itse ole osanneet ennakoita. Strukturoitu haastattelu sopii tutkimuksiin, joissa halutaan kerätä faktatietoa ja haastattelijalla on mahdollisesti jo selkeä ajatus siitä, millaista tietoa haastateltavat mahdollisesti antavat. Strukturoitu haastattelu sopii hyvin myös tilanteisiin, joissa halutaan testata muodollisia hypoteeseja. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 45.)

Opinnäytetyömme aihepiiri ja tutkittava teema on niin selkeästi rajattu, ettemme halunneet valita haastattelutavaksi strukturoimatonta mallia. Strukturoimattomassa, eli avoimessa haastattelussa haastattelut muistuttavat keskustelua, jossa edellinen kysymys johdattaa seuraavaan ja tavoitteena on saada haastateltava rekonstruoimaan kokemuksensa tutkittavasta asiasta. Kyseinen malli sopii hyvin esimerkiksi lääkärin tai psykologin työmenetelmäksi. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 45-46.)

Tutkimusmenetelmämme on *kvalitatiivinen eli laadullinen*. Pyrimme siis etsimään uutta tietoa ilmiöstä ilman tilastollisia menetelmiä tai muita määrällisiä keinoja. (Kananen 2014, 18.)

6.2 Aineiston keruu ja analyysi

Haastatteluja ohjaavan kysymyspohjan laadimme kartoittamalla lasten sijaishuollossa toimivien ammattilaisten kokemuksia sijaishuoltoon liittyvistä rajoituspäätöksistä ja niiden ristiriitaisuuksista. Näitä käytännön kokemuksia peilasimme julkisuudessa esille nousseisiin näkökulmiin.

Haastattelut (liite 1) toteutettiin neljälle kunnan sosiaalityöntekijälle ja yhdelle sosiaaliohjaajalle. Haastateltavat löytyivät tiedustelemalla suurien ja keskisuurien kaupunkien sijaishuollon tekijöiltä, jotka heidän työyhteisöstään suostuisivat haastateltaviksi. Kysymyspohja lähetettiin haastateltaville etukäteen, jotta he kykenivät pohtimaan kysymyksiä/ niistä esille nousseita teemoja rauhassa ennen varsinaista haastatteluhetkeä. Haastateltavat valikoituivat eri puolilta Suomea, jotta lopputulokseen saataisiin laaja kuva eri kuntien sosiaalitoimien, aluehallintovirastojen ja oikeuslaitosten ohjaukseyhteisöistä sijaishuollon rajoitustoimenpiteisiin liittyen. Haastateltavat toimivat kuntiensä sosiaalityön sijaishuolloissa sosiaalityöntekijöinä ja heidän työnkuvaansa kuuluu rajoituspäätöksistä päättäminen sekä sijaishuoltolaitosten ohjaaminen.

Haastateltavat työskentelevät joko suurissa, tai keskisuurissa kaupungeissa (yli 100 000 asukasta). Kukin haastateltava on työskennellyt sosiaalityöntekijänä lasten sijaishuollossa yli 5 vuotta.

Haastattelut pyrittiin järjestämään mahdollisimman häiriöttömiksi, tästä syystä ne toteutettiin kahden kesken erillisessä huoneessa. Haastattelut nauhoitettiin ja tämä nauhoitettu materiaali litteroitiin tekstimuotoon. Litteroitua tekstiä syntyi viidestä haastattelusta yhteensä 44 sivua. Varsinaiset haastattelutilanteet pyrittiin järjestämään mahdollisimman avoimiksi ja keskusteltaviksi, jotta haastateltavalta nousevat kysymysrunkoon kuulumattomatkin huomiot saatiin nousemaan esille. Haastattelut kestivät 35 minuutista tuntiin. Anonymiteetti haastattelutilanteessa

mahdollisesti sen, että haastateltavia ei ollut hankala löytää. Kolme haastateltavista ei olisi haastatteluun ilman anonymiteettiä suostunut.

Litteroimme haastattelut niin, että purimme ne kokonaan, koska jälkeen päin tiedon haku nauhoilta voi olla haastavaa. Samalla tutustuimme aiheeseen huolellisesti, jotta kykenimme löytämään tärkeitä kohtia, jotka ovat jääneet haastattelussa huomaamatta. (Eskola 2018, 210.)

Analyysin aloitimme teemoittelemalla aineiston. Teimme sen tekstinkäsittelyllä, emme analysointiohjelmalla. Teemoittelun jälkeen teimme varsinaisen analyysin. Lisäsimme muistiinpanoja, teoreettisia kytkentöjä, peilasimme teoriapohjaamme ja merkitsimme kiintoisat ja merkittävät kohdat. (Eskola 2018, 221.)

Seuraavaksi poimimme tekstistä mielenkiintoisimmat kohdat, jotka poimimme koko tekstistä, ei haastattelujärjestyksen mukaan. Merkitsimme, mitkä haastatteluista olivat mielenkiintoisimmat, mitkä antavat eniten, mitkä antavat vähän, antavat jotain tai eivät kerro mitään. Tämän jälkeen lisäsimme analyysista nousseet omat parhaat ajatukset ja tulkinnat. Keräsimme myös hyviä suoria sitaatteja, joita käytimme työssämme. (Eskola 2018, 226–228.) Suoria sitaatteja käytimme tulokset kohdassa runsaasti, koska ne avasivat hyvin pohdittua teemaa. Luonnollisesti emme siteeraa kaikki vastauksia, vaan poimimme osuvimmat vastaukset.

Haastatteluista ja niistä nousseista teemoista analysoimme teoriasidonnaisesti, eli teoria toimii apuna analyysin tekemisessä, mutta mahdollistaa uusien näkökulmien syntyminen eikä pelkästään testaa teoriaa. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 98.)

6.3 Eettisyys ja luotettavuus

Kuten Tutki ja kirjoita kirjassakin (Hirsjärvi ym. 1997, 206) todetaan, haastattelun luotettavuutta saattaa heikentää se, että haastattelussa on taipumus antaa sosiaalisesti suotavia vastauksia, koska halutaan esiintyä hyvinä kansalaisina.

Opinnäytetyö aiheemme on ollut viime aikoina merkittävän paljon julkisuudessa ja pääsääntöisesti uutisointi on ollut negatiivissävytteistä. Haastateltavia etsiessä tuli esille, useamman kunnan sosiaalityöntekijöitä onkin esimiesjohdon puolesta kielletty kommentoimasta aiheeseen liittyviin kysymyksiin millään tavalla. Tämä seikka on ollut pääsyynä siihen, että haastateltavien oli mahdollista vastata kysymyksiin anonyymisti, jolloin heidän kuntansa sosiaalityö ei joudu epämiellyttävään valoon julkisuudessa. Uskomme tämän seikan antaneen haastateltaville paremman mahdollisuuden vastata kysymyksiin omaan kokemuspohjaansa peilaten, eikä kunnan ohjeistuksen perusteella.

Teimme opinnäytetyön noudattaen hyvää tieteellisistä käytäntöä ja emme ole esteellisiä tutkimaan aihetta. Teimme työn mahdollisen objektiivisesti, vaikka tutkimustuloksia analysoidessamme joudummekin käyttämään omaa tulkintaa. Käsitelimme lähdeaineistoa huolellisesti ja rehellisesti. Kunnioitimme muiden tutkijoiden tekemää työtä ja kirjasimme lähteet huolellisesti. Tekstissä pyrimme tieteelliseen tekstiin ja julkaistaessa opinnäytetyön pyrimme avoimuuteen ja vastuullisuuteen. Tiedostoja käsitelimme asiaan kuuluvalla tavalla.

Haastattelut tehtiin anonyymisti ja haastateltavan suostumuksella. Tunnettiin tietosuojalain ja käsitelimme henkilötietoja sen mukaisesti. Emme hae työhön tutkimuslupaa, koska sosiaalityöntekijät ja sosiaaliohjaaja vastaavat opinnäytetyöhön yksityishenkilöinä, eivätkä edusta työnantajaansa. Ammattikorkeakoulujen opinnäytetyön eettisissä ohjeissa mainitaan (Arene 2018): ”*Jos tutkimuksen kohteena on organisaatio, organisaation toiminta tai sen edustajat (esim. henkilökunta tai opiskelijat), hyvän tutkimustavan mukaista on pyytää organisaatiolta tutkimuslupa.*” Tässä opinnäytetyössä ei kuitenkaan ole kyse mistään yksittäisestä organisaatiosta, vaan usean yksittäisen alan ammattilaisen omista näkemyksistä. Useampi haastateltava mainitsi, että haluaa tehdä haastattelun nimenomaan yksityishenkilönä ja anonyyminä. Tämän huomioimme opinnäytetyötä tehdessä.

Oman haasteensa eettiseen näkökulmaan työskentelyssä tuo se, että olemme kumpikin työskennelleet lasten sijaishuollossa yli kymmenen vuotta. Pyrimme

tiedostamaan tämän haasteen koko prosessin ajan, jotta se ei vaikuttaisi objektiivisuuteemme.

7 TULOKSET

Tuloksien analysoinnissa pyrimme peilaamaan sisältöä, eli haastateltavien vastauksia ohjaavaan teoriaan. Ohjaava teoria opinnäytetyössämme on lastensuojelulaki. Analysissa nostimme esiin useita suoria sitaatteja, sillä monessa kohtaa haastateltavien näkemykset toimintatavoista poikkesivat merkittävästi.

7.1 Rajoitustoimenpiteiden soveltuvuus käytöshäiriöisten lasten kanssa työskennellessä

Vastauksissa tuli ilmi, että rajapinta, itsemääräämisoikeuden, ihmisoikeuksien ja mahdollisuuksien oppia itsensä hallintaa ja uusia toimintatapoja on haastava. Samaa asiaa pohti psykiatrian ylilääkäri Pirkko Lehtosalo, josta kerroimme aiemmin tekstissämme. Lehtosalo pohti, kuinka liian suuren itsemääräämisoikeuden antaminen vakavasti käytöshäiriöiselle lapselle on heitteille jättöä.

Tämä onkin juuri se loputon kysymys, jota näissä tilanteissa on aina pohdittava. Kumpi on tärkeämpi, Kyky itsesäätelyyn vai oikeus itsemääräämiseen? (H1)

Haastateltavat kokivat, että sijaishuollossa syntyy vaaratilanteita, koska lapsilla voi olla massiivista väkivaltataustaa. Haastateltavat kokivat, että laissa on otettu hyvin huomioon huolenpito, mutta siitä on unohdettu vakavasti esimerkiksi väkivaltaisesti oireilevat nuoret. Se on kuitenkin ryhmä, joka on olemassa.

Ettei siitä arjesta tulisi sellaista psykologista peliä, vaan että se arki olisi sellaista, jossa ohjaajat voisivat käydä rennosti ja turvallisesti asioita läpi nuorten kanssa. Ja tulisi niitä positiivisia kokemuksia niistä vuorovaikutustilanteista, kun ne olosuhteet olisi sen mahdollistavia kaikille. Se vaatisi sen, että joskus pitäisi pystyä nykyistä paremmin rajoittamaan sitä perusarkea. (H3)

Lähtökohta sille laille on nätti, eli hoivaa ja huolenpitoa, jota jokaisen lapsen kuuluukin saada. Mutta sitten pitäisi myös nähdä se inhorealinen maailma, mikä on myös totta. Että se väkivalta on joidenkin lasten osalla realismia ja riskit ovat merkittäviä. Se on meidän iso ongelma, johon meidän laki ei vastaa. (H3)

Iso haaste laissa on se, että se ei tunne yksilöllistä hoitoa, eli sitä että lapsi voisi olla turvallisesti aikuisen tukemana. Monessa tilanteessa pitäisi päästä lähtemään ihan perusteista ja opetella aikuisen tukemana tunnesäätelytaitoja ja toisten ihmisten kanssa olemista. Hyvinkin rajoitetuissa olosuhteissa. Mä ajattelen, että meillä on joukko jopa vaarallisia nuoria, siis alaikäisiä joilla on jo todella haitalliset toimintatavat. Ajattelenkin, että tämä nykyinen lastensuojelulaki, niin se on vähän hankala siinä tilanteessa, jossa on jo merkittävää väkivaltaprobleemaa ja manipulatiivista käyttäytymistä. Niin meillä pitäisi olla enemmän välineitä ihan puhtaasti näiden lasten rajoittamiseen joissakin tilanteissa. (H3)

Osa vastaajista koki, että vakavasti käytöshäiriöisiä ei voida auttaa nykyisen kaltaisella hoidolla ja rajoitustoimenpiteillä ei ole merkitystä. Tähän liittyen koettiin, että huostaanotto tulisi tehdä niin hyvissä ajoin, että lapsen käytöshäiriö ei olisi vielä päässyt niin pahaksi, ettei hoidolla enää ole vastetta. Nähtiin myös, että tarvitaan uusia, hoidollisimpia menetelmiä.

Tuntuu, että sijaishuollolla voidaan minimoida riskejä ja tarjota hänelle mahdollisuuksia toimia toisin, mutta onko sillä vaikuttavuutta niin siihen mä enää aika varovaisesti uskon. (H1)

Tällä hetkellä mulla on itsellä hirveän epävarma olo siitä, että pystytäänkö tuollaista vakavasti käytöshäiriöistä lasta auttaa ollenkaan. Tavallaan, että onko mistään mitään hyötyä heille? (H5)

Vastauksissa tuli esille, että käytöshäiriöisten lasten kohdalla tulee miettiä myös työntekijöiden turvallisuutta. Rajoitustoimenpiteiden kesto koettiin lyhyeksi, jos mietitään hoidollisuutta. Pysyvän muutoksen saaminen käytökseen vaatii pitkäaikaista hoitoa.

Ei mitään hetkellistä 1–90 päivää (erityisen hoidon jakso), vaan hoito olisi mahdollista räätälöidä pitkäkestoisesti ja hallitusti antaa sijaishuoltoa ja olla niin tiukat olosuhteet, jotka myöskin turvaisivat työntekijöiden turvallisuuden. Monesti me unohdetaan se, että sen työskentely-ympäristön pitäisi olla niille ammattihenkilöille turvallinen. Se on sellainen iso puute. (H3)

7.2 Milloin rajoitustoimenpiteet ovat vallankäyttöä eikä hoitoa?

Vallankäytöksi rajoitustoimenpiteiden käyttö koettiin haastateltavien mielestä silloin, kun lapselle ei perustella rajoitustoimenpiteen syitä tai niitä käytetään ensisijaisena keinona ennen muita kasvatuksellisia menetelmiä.

”Mun mielestä se on on vallankäyttöä siinä kohtaa, jos se on se ensimmäinen asia jolla rajataan, eikä että käytetään niitä kasvatuskeinoja, keskustelumahdollisuutta ensisijaisesti. Mun mielestä rajoitustoimenpiteet on aina viimesijaisia, kun ei ole enää muita keinoja käytettävissä. (H1)

Yhteinen nimittäjä kaikilla haastateltavilla rajoitustoimenpiteistä keskusteltaessa oli lapsen etu, sillä osa lain kirjauksista on valitettavan tulkinnanvaraisia.

Lapsen etu pitää olla päätöksissä aina siellä tikun nenässä. Ja siihen pitäisi kaikkien katseiden kääntyä. Kyllähän lainsäädännönkin pitäisi juuri tuota asiaa tukea kaikissa pykälissään. Sen tehtävä onkin antaa tietyt raamit, mutta sitten sosiaalihuollossa on lisäksi tämä harkintavalta. Jotkut asiat tulee laista suoraan ja jotkut taasen ovat tulkinnanvaraisia. Sitä me joudutaankin aina harkitsemaan. (H3)

Merkittäviksi tekijöiksi vallankäytön uhkan osalta nousivat myös niin kutsutut tavat, kulttuurit ja käytänteet. Haastateltavien mielestä rajoitustoimenpiteet eivät koskaan saa liittyä kulttuuriin ja käytänteisiin, vaan ne on perusteltava ja harkittava kulloisessakin tilanteessa kyseisen lapsen osalta.

Tämä on pidettävä mielessä, jos jonkun päätöksen osalta joudutaan menemään esimerkiksi hallinto-oikeuteen. Siellä sitten arvioidaan miten tätä harkintavaltaa ollaan tapauksessa käytetty. Eli millaisia asioita ollaan otettu huomioon ja miten ne ovat vaikuttaneet päätöksen tekemiseen. Sen takia ei koskaan pitäisi tehdä päätöksiä rutiininomaisesti. Kuten vaikkapa hatkasta tullessa antaa automaattisesti liikkumavapauden rajoitus. Se on virheellinen jo sen takia, että semmoista yleislinjaa ei voi yksiköllä olla. Vaan se pitää aina arvioida sen kyseisen lapsen kohdalta. Toki se on mahdollista, että se paluu on joka kerta sellainen, että rajoitus pitää tehdä, mutta aina se pitää arvioida kyseisen tilanteen mukaan. (H3)

7.3 Iän ja kehitysvaiheen huomioiminen rajoitustoimenpiteiden käytössä

Suomessa on sama lastensuojelulaki kaikille alle 18-vuotiaille. Laissa mainitaan, että lastensuojelulla on tarkoitus turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. Se miten 17-vuotiaan käytöshäiriöisen lapsen ja 0-vuotiaan lapsen esimerkiksi turvallinen kasvuympäristö tai oikeus erityiseen suojeluun toteutetaan käytännössä, ei ole sama asia. Haastatteluissa tuli esille, että käytöshäiriöinen nuori vaatii usein erittäin tiukkaa rajaamista, jotta hoidolla voi olla vastetta.

Haastateltavat kokivat yksilön huomioimisen tärkeänä asiana, koska ihmisen kehitys on niin yksilöllistä. 12 vuoden ikäraja lapsen kuulemiskäytänteissä aiheutti myös keskustelua, sekä se mihin tämä ikäraja perustuu. Kehityksen osalta keskustelua herätti myös se, että monesti kronologinen ikä ei huostaan otettujen lasten osalta kulje käsi kädessä ikätasoisien kehityksen kanssa.

Lain reunoja tulisi leventää ja antaa mahdollisuuksia traumahoidon lisäämiseen ja ongelmanratkaisutaitojen opettamiseen. Mutta huomattavasti rajatummissa olosuhteissa. Osalle voimakkaimmin oireilevista lapsista tarvittaisiin käytännössä oma laki nykyisen lain sisälle. (H3)

Kyllähän lapsuus, ja nuoruus ja vauvaikäiset on kolme ryhmää. (H2)

Ikärajat on henkimaailman asioita ja kyse on kehityspsykologiasta. Siihen tarvittaisiin niin suurta sivistystä ja moniammatillista viisautta näissä asioissa. 17-vuotias voi olla kuin 10-vuotias ja 10-vuotias voi olla todella kypsä. (H1)

7.4 Toimenpiteet ja toimintatavat karkaamistilanteissa

Kuntien ohjeistukset karkaamistilanteissa ovat haastateltavien työyhteisöissä melko epäselviä. Neljä viidestä haastateltavasta kertoo, että ohjeistuksen mukaisesti sosiaalityö tekee poliisille virka-avunpyynnön. Yhdessä kunnassa virka-

avunpyyntöä ei tehdä sosiaali- ja kriisipäivystyksen kautta, vaan sen tekee ensimmäisenä arkipäivänä lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä. Pääperiaate kaikkein osalta on, että etsintä ja kiinniotto kuuluu lapsen sijaishuoltoyksikölle.

Velvoitetaan sijaishuoltopaikkaa etsimään ja tehdään virka-apu pyyntö sosiaalipäivystyksen kautta poliisille. (H5)

Meillä ei ole sellaista ohjeistusta, että sosiaali- ja kriisipäivystys tekisi virka-apupyynnön, koska sen voi sitten tehdä arkipäivänä täältä lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän toimesta. Välillä ne sen tekee ja toisinaan sitten taas ei. Tähän vastaus on, että sellaista ohjeistusta ei virallisesti ole. Tai vaikka sellainen ohjeistus olisikin, niin käytännössä sitä ei seurata. (H3)

En ole saanut kunnasta kirjallista ohjetta. Tästä syystä meillä on kirjottamattomia toimintatapoja, joita sitten jokainen sosiaalityöntekijä soveltaa. (H4)

Länsi-Uudenmaan poliisipiiri ohjeisti siinä kohtaa niin, että tällainen hatkailija joka hatkaa koko ajan, niin sitten niistä ei tehtäis mitään lappuja poliisille. Eli jos tänään jää omille teilleen, eikä tule sijaishuoltopaikkaan, niin ei saisi tehdä poliisille ilmoitusta ennen kuin vasta seuraavana aamuna virka-avun puitteissa. Ne selitti sitä niin, että ne kuormittuu niin paljon näistä ikään kuin sarjahatkailijoista. (H1)

Karanneen lapsen kiinniottamisen ja kiinniotettajan valtuutuksen haastateltavat kokevat äärimmäisen suureksi kysymysmerkiksi. Etsintätehtävä (ja karkulaisen kiinniotto) ovat selkeästi ohjattu sijaishuoltopaikalle. Haasteeksi muodostuu se, että jos lastensuojelulain kiinnipitopykälää tarkastellaan, ei lastensuojelulaitoksen työntekijä saa lasta ottaa kiinni fyysisesti sijaishuoltopaikan ulkopuolella. Lasta voidaan pitää kiinni fyysisesti lastensuojelulaitoksen sisällä, tai esimerkiksi sen ajoneuvossa, mutta ei sen ulkopuolella. Jos lapsesta ei olla myöskään tehty virka-apupyntöä viranomaisille, ovat etsijät tehtävässään puun ja kuoren välissä. Yhteinen näkemys haastateltavilla on se, että tilanteessa on ajateltava lapsen etua, mutta useimmiten karkulaista kiinniotettaessa ollaan lain silmissä niin kutsutulla ”harmaalla alueella”.

Semmoista tilannetta, jossa toinen napattaisiin tahdonvastaisesti kiinni, niin sellaista ei voi tehdä. Käytännössä se tarkoittaisi sitä, että se virka-apupyntö pitäisi olla ja sitten pyydetäisiin poliisilta

apua. Sitä kautta se sitten tapahtuisi. Mutta esimerkiksi tilanne, jossa laitoksen työntekijä ottaisi kiinni lapsen, niin se **ei valitettavasti** ole mahdollista. Joskushan saattaa olla tilanne, että laitoksen työntekijä näkee lapsen tosi huonossa kunnossa ja tekisi mieli ottaa tämä luonnollisesti kiinni. Mutta siinä mennään heti harmaalla alueella. Eli jos lapsen tavoittaa vaikka kauppakeskuksessa, niin kiinniotto ei ole mahdollista ilman poliisin tukea. Mutta apuahan voi aina hälyttää. (H3)

Mä sanoin aiemmin sen **Valitettavasti** sanan, että ei valitettavasti voi ottaa kiinni, niin se valitettavasti sanan käyttö tulee just siitä, että missä kohtaa se lapsen tilanne on sellainen, että tulee velvollisuus aikuiselle ottaa hänet haltuun. Eli ohjata turvaan. Jollain tapaa voi ajatella, että jos tietää toisen olevan hädässä ja tuen tarpeessa eikä toimi niin, niin voi sanoa että kyseessä on heitteillejätto. Me mennään näissä jutuissa niin kummallisella alueella, kun lainsäädännössä ei ole selkeitä ohjeita mitä saa tehdä. Eli pitäisi olla joku palvelumuoto jolla hänet voisi viedä suojaan. (H3)

Jos kuitenkin vaikkapa 10-vuotiaan tyttö karkaa ja menee ostarille ja pyörii siellä päihtyneiden teinareiden (tai aikuisten) kanssa, niin kylähän se pitää sieltä kantaa pois ja viedä himaan. Sanoi kuka mitä sanoi. (H2)

Vartijat eivät voi lasta kiinni ottaa, vain poliisi. Ohjeistus on, että yritetään suostutella lasta vaikka hampurilaisella mukaan. Niin naurettavalta kuin se kuulostaakin. (H2)

Yhdellä haastateltavista on kokemus, että viranomaisia (poliisi) asia kiinnostaa jos kyseisestä karkulaisesta on muita hakuja päällä. Tällaisessa tilanteessa apua saa usein paremmin.

Haastateltavia pyydettiin myös kertomaan heidän kuntansa ohjeistus kentällä toimivien etsintä/ kuljetuspalveluita järjestävien yritysten käyttöön. Kokemukset haastateltavilla olivat kirjavia, mutta pääsääntöisesti näkemys oli näiden palveluiden käyttämisestä vastaan. Varsinkin sen vuoksi, että niille on hankalaa antaa selkeää mandaattia toimia. Haastatteluiden jälkeen Helsingin Sanomat (HS, 2019) kirjoitti artikkelin apulaisoikeusasiamies Pasi Pölösen aloitteesta Valviralle, jossa pyydettiin selvitystä kyseisten yritysten käytöstä. Päätöksessä todettiin lasten oikeusturvan ja itsemääräämisoikeuden vaarantuneen näiden yritysten palveluissa merkittävästi, koska valvonta on ollut todella tehotonta. Artikkelissa kerrotaan, että selvityksen perusteella lakia tullaan muokkaamaan niin, että etsintä- ja

siirtopalveluita tarjoavien yritysten palvelut ovat vuoden 2020 alusta voimaan tulevan säädöksen mukaan laittomia. (Helsingin Sanomat, 30.7.2019)

Niitä ei saa käyttää. Mutta oikeasti esimerkiksi koulukodit käyttävät niitä aika systemaattisesti. Mua häiritsee se, että näille etsintäfirmoille annetaan aika intiimejäkin tietoja, kuten terveystietoja, niin siinä alkaa mennä mönkään. (H2)

On tullut tilanteita, että väärä ihminen on lyöty nippuun ja muuta, ja niin mä en haluisi olla tilaajana missään tekemisessä sellaisen kanssa. (H3)

Sillä tavalla voi kiertää lakia että sosiaalityöntekijä on kyydissä, ja yksityinen palvelu turvaa sosiaalityöntekijää. Ovat kuin taksi. (H1)

Ohjeistus on, että se on aina viimesijainen, mutta aina pitäisi pyrkiä yksiköstä itse hakemaan. On niitä kuitenkin käytetty tiettyjen nuorten kohdalla, jotka ovat olleet kuukausia hatkassa ja tavataan jostain aivan toiselta paikkakunnalta. Tai jos on kovasti sitä käytöshäiriötä. Jos on päihteiden käyttöä kovasti taustalla, niin sitten on turvauduttu siihen kultaiseen noutajaan. (H5)

Myös kiinniotetun lapsen säilytys koettiin haastavaksi, koska siitäkään ei ole selkeää säädöstä, tai ohjeistusta. Poliisihallituksen ohjeen (Poliisihallitus 2015) mukaan vastuu lastensuojeluun sijoitetun lapsen kuljettamisesta ja säilyttämisestä on sosiaaliviranomaisella. Poliisi ei ole velvollinen antamaan virka-apua näissä tilanteissa. Poliisin ohjeistuksen mukaan poliisin tulee kehottaa sosiaaliviranomaista järjestämään tilat toisesta lastensuojelulaitoksesta, jos lapsen sijoituspaikassa ei ole resursseja. Poliisilla ei ole tiloja tai henkilökuntaa pitää lasta poliisin tiloissa. Mielestämme sijaishuollon asiakaskunta on kuitenkin muuttunut viimeisten vuosien aikana haastavammaksi sekä päihdeproblematiikan, että mielenterveysongelmien vuoksi. Tästä syystä myös haastateltavat kokevat sekä säilyttämisen, että lasten siirtämisen ilman viranomaisapua ongelmalliseksi. (Poliisihallitus 2015)

Nämä teini-ikäisten hatkoista pitäisi erottaa ne, jotka on oikeasti niin kuin vaarassa ja jotka oikeasti tarvitsevat poliisin apua, niistä jotka hoituu sijaishuoltopaikkojen ja sossujen toimesta.

Se tuottaa hankaluutta, että poliisit on yksioikoisesti todennut, että he eivät pidä halussaan nuorta. Joutuu tekemään aikamoisia komermenvenkejä. Meillä ei ole säilytykseen kunnassa tiloja valmiina. Yritetään saada johonkin kaupunginlaitokseen talteen. Poliisilla ei ole velvollisuutta pitää tallessa. (H4)

Paljon on ollut puhetta, toimiiko sosiaalityön ja poliisin yhteistyö. (H4)

Yhteinen näkemys on, että nykyisellään järjestelmä ei lasten karatessa toimi. Vastuu lapsen etsimisestä ja kiinniottamisesta on taholla, jolle ei siihen olla järjestetty resurssia tai valtuuksia. Haastateltavat kokivat, että poliisin pitäisi periaatteessa tuo tehtävä täyttää, mutta poliisin viranomaisrooli tässä tehtävässä on viime aikoina jostain syystä oleellisesti vähentynyt. Esiin nousi myös se, että poliisit kokevat nämä tehtävät erittäin kiusallisina ja liikaa aikaa vaativina työtehtävinä.

Me mennään näissä jutuissa niin kummallisella alueella, kun lainsäädännössä ei ole selkeitä ohjeita mitä saa tehdä. Eli pitäisi olla joku palvelumuoto, jolla hänet voisi viedä suojaan ja säilyttää siellä. Mielestäni tämän pitäisi olla jopa julkisen palvelurakenteen tuottamaa. Ensinnäkin se on hirveää resurssien haaskaamista, että pienet sijaishuoltoyksiköt yrittävät järjestää sellaista palvelua. Itse asiassa se ei edes ole järkevästi mahdollista. Jos se toteutetaan ilman selkeitä raameja ja ohjeita, niin se tulee olemaan sellainen "Villi Länsi" -meininki ja harmaalla alueella menemistä niin kauan, ennen kuin siihen tulee laillistettu meininki. (H3)

Musta tuntuu, että nyt tässä parin vuoden sisään viranomaisille on tullut jotain lakimuutoksia tai ohjeistuksia. Musta tuntuu, että se on ollut nihkeämpää kuin aiempina vuosina. Esimerkiksi meillä on ollut sellaisia tilanteita, että poliisi ei ole suostunut lähtemään kuljettamaan lasta, mutta on voinut tulla mukaan työntekijän omaan autoon kuljettamaan nuorta, koska heillä ei ole lupaa kuljettaa virka-autossa. Olisiko kyseessä ollut alle 15-vuotias nuori? (H5)

7.5 Yhteydenpidon rajaaminen

Lastensuojelulaissa (417/2007, §63) mainitaan, että yhteydenpidonrajoitus tulee olla määräaikainen ja enintään yksi vuosi kerrallaan. Päätöksessä on mainittava rajoituksen syy, henkilöt joihin rajoitus kohdistuu, millaista yhteydenpitoa rajoitus koskee, ja missä laajuudessa se toteutetaan. Haastatteluissa tuli selkeästi esille

lapsen etu sekä lain kohta, jossa pitää mainita henkilöt joita rajoitus koskee. Haastateltavien mielestä nämä seikat ovat ristiriidassa.

Haastateltavat kokivat, että yhteydenpitoa tulee rajoittaa, kun yhteydenpito vaarantaa lapsen kasvun ja kehityksen. Yhteydenpito nähtiin oikeutettuna myös vanhempiin, jos nämä sabotoivat lapsen hyvinvointia. Näissä tilanteissa on usein kyse vakavasta päihde- ja mielenterveysongelmista.

Kysyimme, miten yhteydenpidonrajoitus voidaan toteuttaa, koska yleensä yhteydenpitoa pitäisi pystyä rajoittamaan ryhmään ihmisiä, esimerkiksi rikolliseen- tai päihteitä käyttävään ryhmään. Tämä kysymys jakoi haastateltavien mielipiteitä laintulkinnasta. Osan mielestä yhteydenpidon rajoitus tulee aina tehdä tiettyyn henkilöön, muuten se nähtiin laittomana. Toiset taas tulkitsevat, että sen voi tehdä ryhmään. Kuitenkin yhteydenpidon rajoittaminen nähtiin tärkeäksi, koska yhteydenpito ongelmia aiheuttavaan ryhmään nähtiin lapsen hyvinvointia heikentävänä asiana. Toisaalta ajateltiin, että käytännön toteutus on haastavaa.

Sä sanot keneen se lapsi saa pitää yhteyttä. Kirjaat keneen saa pitää yhteyttä ja kaikki muut suljetaan pois. (H1)

Eli jotain universaaleja yhteydenpidon rajaamisia ei voi tehdä ja ne on laittomia, mutta semmoisia tehdään tosi paljon ja mä nään niitä tai olen nähnyt erilaisia. (H2)

Yhteydenpidonrajoitus toteutetaan usein ottamalla puhelin ja muut elektroniset yhteydenpitovälineet asian- tai esineen haltuunottamisella. Muuten toteutus on usein mahdotonta. Se on yleisesti käytetty tapa sijaishuollossa, mutta sen laillisuusnäkökulma on epäselvä. Vastauksissa tuli esille, että lakia tulkitaan eri kaupungeissa eri tavalla. Puhelimet, tietokoneet ja näihin rinnastettavat laitteet ovat henkilökohtaisia laitteita, joten niiden käytön rajaaminen koettiin ihmisoikeuksia rajaavaksi. Toisaalta älylaitteiden haltuunoton ei kerrottu vaikuttavan negatiivisesti lapsen kasvuun tai kehitykseen, vaan niiden käytön rajaaminen koettiin käytöshäiriöisen lapsen kasvun kannalta tärkeäksi. Myös pohdittiin, onko älypuhelimesta tullut ihmisoikeusasia ja onko se sitä oikeasti?

Kyllä on joutunut pohtimaan sitä, että onko älypuhelin vaikka kaikkien pienten lasten perus- ja ihmisoikeus. Kun toisenlaisellakin puhelimella voi soitella. Voiko pienten lasten puhelimesta poistaa vaikka netin kokonaan? (H2)

Kyllä niihin on aina lueteltu täysin ne laitteet. Ja meillä on sitten tehty jos on esimerkiksi koulutöitä mitä tekee, niin tekee ohjaajan valvon-
nassa laitoksen koneella. Ja sitten pitää kirjata päätös ja tehdä nuorelle selväksi miksi näin toimitaan. Ja mahdollistaa yhteydenpito lasta tukeviin ihmisiin. (H5)

Pointti on se, että pyritään estämään yhteydenpito tuohon porukkaan. Päätökseen sitten kirjataan ketä se ei koske ja keneen pitää saada pitää yhteyttä. Mutta kuten sanoin, tämä on työn alla ja ei edusta meidän kunnan virallista kantaa. Meilläkin on monia eriäviä kantoja. (H1)

Yhteydenpidon rajaaminen ja älylaitteiden koskemattomuuden arvostus tärkeäksi osaksi ihmisarvoa aiheutti pohdintaa. Sijaishuolto on hyvin kädetön rajaamaan sijaishuollossa asuvan lapsen älypuhelimien käyttöä. Älypuhelimien käyttöä on haastava rajoittaa kasvatuksellisesti tai ennakoivasti, vaan pitää odottaa, että lapsi konkreettisesti vaarantaa laitteen käytöllä itseään. Onko silloin kyseessä oikea-aikainen puuttuminen?

7.6 Liikkumisvapauden rajaaminen: hoitoa vai vallankäyttöä?

Lapselle voidaan lain (L 417/2007, §69) mukaan asettaa määräaikainen liikkumisvapauden rajoittamista koskeva päätös, mikäli se on lapsen huollon kannalta välttämätöntä. Rajoitus voidaan asettaa esimerkiksi tilanteessa, jossa lapsi on vaarantanut vakavasti terveyttään käyttämällä päihteitä.

Liikkumisvapauden rajoittaminen jakoi haastateltaviemme näkökulmia. Toisaalta näkemys oli lakia mukaileva, eli itselleen vahingollisen käytöksen estäminen. Haasteen laintulkinnassa kuitenkin aiheuttaa kotikasvatukseen rinnastettavuus. Tulkinta siitä, mikä on ikätasoista toimintaa esimerkiksi ulkoilun vahtimisessa on erittäin hankalaa. Kun samaan kysymykseen liitetään vielä ikätasoinen kehitys, on kysymys vielä hankalammin tulkittavissa. Osa haastateltavista näki

rajoituspäätöksen tarpeelliseksi aina, kun sen rajaamisen kohde esittää eriävän mielipiteensä. Toiset taas tekevät päätöksen aina, jopa silloin, kun pienempien lasten ulkoilua vahditaan. Rinnastettavuus oman ikäryhmän normaaleihin kriteereihin nähtiin jonkinlaisena ohjenuorana, vaikka siinäkin tulkinta on erittäin hankalaa.

Nythän se menee sillein, että kun joku toinen aikuinen tai lapsi on siitä eri mieltä, niin sitten se muuttuu liikkumavapauden rajaamiseksi. (H2)

Ei tietenkään saa päästää käytöshäiriöistä pientä lasta klo 21.00 jälkeen kaduille liikkumaan. Mielenkiintoisinta, että siitä ei tehdä erikseen liikkumavapaudenrajoitusta. (H2)

Mutta on tosi hankala miettiä vaikka sellaista, että saako lapset vaikkapa ulkoilla keskenään ulkona, vai onko siellä aikuinen mukana? Kun jengi puhuu siitä, että sekin on liikkumavapauden rajoituspäätös jos joku aikuinen on siellä. (H2)

Se lähtee siitä, mikä on ikäryhmän normia. Jos 16-vuotiaan pitää olla klo 19.00 kotona, niin se ei ole normia. Rajaaminen ei saa olla mieltävaltaista. Kotikasvatusnäkökulman pitää olla sellaista että se on verrannollista muuhun ikäryhmään. Kyllä siinä silti saa ja tulee olla sääntöjä, ruoka-ajat, milloin mennään nukkumaan. (H1)

Koulunkäynnin turvaaminen nähtiin haastateltavien näkökulmasta ehdottoman tärkeäksi. Välttämättömyyttä päästä fyysisesti kouluun ei niinkään. Ajatuksena on, että mikäli lapsen kunto sen mahdollistaa mahdollistetaan koulunkäynti koulussa tai järjestetään mahdollisuus kotikouluun. Yksi haastateltavista kertoi Aluehallintoviraston heidän alueellaan ottaneen vahvasti kantaa koulunkäynnin turvaamiseen liikkumisvapauden rajaamisen aikana. Liikkumavapauden rajoitusta tulkitaan eri tavoin. Usein tulkinta on se, että lapsi on sijaishuoltopaikassa ja liikkuu vain sijaishuollon työntekijän kanssa. Tällaista tarvitaan usein, mutta rajoitus voi koskea esimerkiksi lapsen kotia, joka sijaitsee lähellä sijaishuoltopaikkaa. Syy tällaiseen voi olla esimerkiksi lapsen pelaamisongelmat. Tai rajoituspäätös koskee vain tiettyjä päiviä. Vastaajien mukaan sosiaalityöntekijät tulkitsevat lakia siis vaihtelevasti.

Liikkumisvapauden rajoittamisessahan se sisältö on tosi monella tavalla tulkittu. Joskus sosiaalityöntekijät tulkitsevat sitä niin, että lapsi on koko ajan siellä sijaishuoltopaikassa, tai niin ettei voi liikkua kuin sijaishuoltopaikan työntekijän kanssa. Se on se tavallinen mitä tehdään. Se on toki myös se mitä yleensäkin tarvitaan. Mutta sitten voi olla myös sellaisia liikkumisvapauden rajoittamisia, että lapsi ei voi esimerkiksi käydä joka päivä kotona jos sijaishuoltopaikka sijaitsee lähellä kotia. Eli jos siihen liittyy lapsen haasteisiin liittyviä asioita, vaikkapa pelaaminen. Saa vaikka käydä yhtenä päivänä viikossa. Nämä on niitä määriteltäviä asioita, että mitä se milloinkin koskee ja mikä siihen päätökseen on perusteena. Perusteena myös se, että asiasta ollaan eri mieltä. Olen kyllä huomannut, että sosiaalityöntekijöiden kesken tässä on aika huomattavia eroja. (H3)

Oppivelvollisuus on, mutta koulunkäyntivelvollisuutta ei. Voihan koulusta saada tehtävät sinne laitokseen. (H1)

Tämmöisiä menettelyjä on, että ohjaaja saattaa kouluun ja sieltä pois. Ei ole koulunkäyntikykyinen teini, jos ohjaajan pitää olla koulussa mukana. Saattamisestakin saattaa joutua tekemään päätöksen, jos se poikkeaa normaalin teinin elämästä. Pitää käyttää yksilöllistä harkintaa. (H1)

Aikuisen tarjoama intensiivinen tunnesäätely (vierihoito, aikuisen rinnalla kulminen...) jakaa haastateltavien mielipiteitä vahvasti. Toisaalta he näkivät, että sille olisi sijaishuollossa tarve, sillä lastensuojeluun sijoitetaan ja jopa siirretään sairaalahoidosta psykiatrista hoitoa vaativia lapsia joiden kyky itsemääräämiseen on rajoittunut. Toisaalta tällaista menetelmää tai termiä ei lastensuojelulaissa ole. Haastateltavia hämmentääkin se, että terveydenhuollossa tällaisesta toimintamuodosta käytetään termiä *Hoito* ja lastensuojelussa se on laitonta itsemääräämisoikeuden *Rajaamista*. Aikuisen tuki lapsen tunnesäätelyssä koetaan tärkeäksi, mutta keinoja sen toteuttamiseen ei käytännössä osata eritellä.

Eihän me voida jättää näitä lapsia hoitamatta tai kuntouttamatta sen takia, että me mietitään koko ajan onko se laillista tai laitonta. Koska eihän me tehdä mitään sellaista, mikä olisi inhimillisesti ajatellen jotenkin laitonta, eiks niin? Ei me kuriteta tai rangota, vaan me tarjotaan intensiivistä aikuisen tukea, niin se on inhimillistä ja ystävällistä, niin se tuntuu kauhean oudolta ajatukselta. (H1)

Jotenkin mä aattelin niin hoidollisena tota, että mä en edes ole miettinyt siihen sitä rajoitustoimenpiteen tarvetta. (H1)

Kyllä tällaista vierihoito termiä on laitoksissa käytetty, kun jotain lasta vasten on palkattu lisäresursseja. (H4)

Mä ajattelen niin, että jos aikuinen pyrkii tasaamaan lapsen tunnetilaa, niin senkin voi tehdä hirmu monin tavoin. Onko kyseessä sellainen auttava ote, sellainen psyykinen holding josta lapselle on etua, niin silloinhan niin pitää tehdä. Jos se on mahdollista tehdä ja auttaa niin, että lapsi ei hajoittaisi paikkoja tai vahingoittaisi toisia ihmisiä. Niin se on jopa ehdotonta. Jos tällaiselle nuorelle taas ei jossain paikassa kyetä tarjoamaan sitä riittävää tukea, niin sittenhän pitää miettiä onko se paikka oikea. Mutta kyllä mä ajattelisin, että useimmiten se aikuisen läsnäolo on juurikin sitä auttavaa. (H3)

7.7 Henkilöntarkastus ja esineen haltuunotto

Lastensuojelulain mukaan lapselle voidaan tehdä henkilötarkastus (417/2007, §, 63) jos on perusteltua syytä epäillä, että lapsella on vahingoittamiseen tarkoitettuja esineitä tai päihdyttäviä aineita. Laissa on kuitenkin rajattu tupakkatuotteet lain ulkopuolelle.

Henkilötarkastuksesta on ollut mediassa paljon puhetta. Vastauksissa tuli yhteisesti esille, että lapselle voi tehdä henkilötarkastuksen, jos hän esimerkiksi kantaa teräasetta, päihteitä tai saadaan vahva epäily näistä asioista. Hankalaksi koettiin tilanteet, joissa lapsella on itsetuhoisuutta ja viiltelyongelmaa. Riisuttaa ei saa, joten lapsen turvaaminen on haastavaa. Riisuttaminen on ihmisarvoa loukkaavaa. Vastauksissa koettiin ongelmaksi viiltelyongelmaisen kanssa se, että terveydenhuollon osastopaikkoja on hyvin vähän, jolloin terveydenhuollosta avun saaminen on haastavaa. Yhteinen näkemys on se, että henkilöntarkastus ei saa milloinkaan liittyä rutiiniin, kuten kotilomilta palaamiseen, vaan rajoitustoimenpiteen pitää perustua aitoon huoleen.

Jos lapsi viiltelee itsensä hengiltä, kun sä et ole ottanut niitä teriä pois. Vai se, että sä olet nöyryyttänyt lasta riisuttamalla hänet? Kyllä mä valitsisin mieluummin sen vähän reippaamman ratsauksen, kuin sen että se tapahtuu mun vartiovuorolla se hengiltä viiltely. (H2)

Tämä itseään keinolla millä hyvänsä vahingoittavien lasten joukko sijaishuollossa on asia josta ei varmaan millään eroon päästä. Pahimmillaanhan joku heistä onnistuu joskus itsensä surmata. (H3)

Kysyimme haastateltavilta mikä on heidän kuntansa ohjeistus, mikäli lapsi tavaan tupakoimassa laitosalueella. Vastauksissa tuli ilmi, että tupakointia katsotaan sormien läpi ja sitä koettiin haastavana valvoa. Myös laintulkinta koettiin niin, että laki mahdollistaa lasten tupakanpolton sijaishuollossa. Kuitenkin osan vastaajien mielestä on väärin antaa lapsen vaarantaa terveyttään, ja on antanut ohjeet ottaa tupakat haltuun, vaikka laki ei sitä sallisi. Pienten lasten kohdalla koettiin, että vastaajien oikeustajulla tupakat pitäisi ottaa lapselta pois, vaikkei laki sitä mahdollista. Seuraavista sitaateista nousee esille se, että lain tulkinta on tältä osin erittäin vaihtelevaa.

Ainakin meidän kaupungissa sitä on katsottu läpi sormien. Ei virallisesti saa polttaa, mutta se on hiljaa hyväksytty toimintamalli. (H4)

Ohjataan poistumaan laitoksen alueelta. (H5)

Tiedätkö, että mä olen varmaan aina ohjeistanut tai ajatellut niin että ne pitää ottaa pois. Saatan olla toiminut väärin, mutta jos me halutaan suojella ja turvata lasta, niin eihän me voida antaa hänen vaarantaa terveyttään. (H3)

Jos kyseessä olisi mun oma lapsi, vaikka 10- tai 12-vuotias, niin ei muuten varmaan tupakoisi. (H2)

10-vuotias, hyvänen aika, kyllä mä siinä vaiheessa, en tiedä mitä laki sanoo, tekisin henkilötarkastuksen ja ottaisin tupakat kyllä pois. Ehkä keskustellen koittaisin saada ne pois. (H5)

Ne on vaarallisia aineita ja perustella sillä, että se on lapsen kasvua ja kehitystä vaarantava aine. (H1)

7.8 Kiinnipitäminen

Kiinnipito on lastensuojelulaissa (L 417/2007, §68) selkeästi ohjeistettu lain pykälä. Lain mukaan lastensuojelulaitoksen johtaja tai henkilökunnan jäsen voi pitää lasta kiinni, jos lapsi sekavan tai uhkaavan käytöksen perusteella aiheuttaa todennäköisesti vaaraa omalle tai muiden terveydelle tai vakavassa määrin omaisuudelle. Lain mukaan haasteeksi kiinnipitopykälässä nousevat lähinnä tulkinnat siitä, missä lastensuojelulaitoksen työntekijä on oikeutettu lasta fyysisesti

kiinnipitämään. Tätä näkökulmaa käytiin läpi jo kohdassa 4 lasten karkaamistilanteiden yhteydessä.

Kiinnipitoon oleellisesti liittyvä lapsen fyysinen siirtäminen pisteestä A. pisteeseen B. esimerkiksi verbaalisen uhkan osalta koettiin toisaalta harmaalla alueella liikkumiseksi. Toisaalta henkinen väkivalta rinnastettiin fyysiseen väkivaltaan. Merkittävänä näkökulmana tässä kysymyksessä nähtiin se, että elämä lastensuojelulaitoksessa on joka tapauksessa normaaliarjesta poikkeavaa jo siksi, että lapsilla voi olla taustahistoriassaan kokemuksia fyysisestä ja psyykkisestä väkivallasta.

Kyllä mä näkisin, että se siirretään jota se asia koskee. Eli paikkaan jossa on kaikkein turvallisinta olla. Jos on muille lapsille vaaraksi fyysisesti tai psyykkisesti, niin on peruste sen lapsen siirtämiselle. (H3)

Kyllä mä lähtisin tuollaisessa tilanteessa poistamaan sen louskuttajan. (H2)

Se on aika tilannekohtaista. Oleellistahan on muistaa, että arki lastensuojelulaitoksessa on kuitenkin "normaaliarjesta" poikkeavaa ja lapsien taustahistoria on erilainen. Huuto ja väkivallan uhka aiheuttaa monesti lapsissa erilaisia reaktioita. (H3)

Voi, jos on kovasti uhkaava, ja aikuisen pitää reagoida, ennen kuin jotain tapahtuu. Psyykinen kuormitus, henkinen väkivalta on huomioitava yhtä pahana väkivallana kuin fyysinen väkivalta. (H4)

8 JOHTOPÄÄTÖKSET

8.1 Rajoitustoimenpiteiden toimivuus käytöshäiriöisten lasten kohdalla

Opinnäytetyössämme kävi ilmi, että nykyisellään lastensuojelulaki ja siihen liittyvät rajoitustoimenpiteet aiheuttavat joissain kohdissa merkittäviä haasteita käytöshäiriöisten lasten kanssa työskennellessä. Lapsen ja yksilön oikeudet ovat yleismaailmallisia ja kaiken toiminnan tulisi lähteä noista lähtökohdista. Joissain tilanteissa lapsi ei kuitenkaan ole kykenevä kantamaan taakkaa itsemääräämisoikeudestaan ja siihen liittyvästä oman käytöksensä rajaamisesta. Kyseisen kaltaisessa tilanteessa yhteiskunta on joutunut puuttumaan tilanteeseen ja ottanut kyseisen lapsen huostaan. Tässä tilanteessa lapsen tulisi olla erityisessä asemassa aikuisen huolenpitoon ja turvaan. Tämä huolenpito ja turva ei pidä sisällään pelkästään sitä, että lasta itseään turvataan itseltään, vaan lisäksi häntä esitetään toimimasta vahingollisesti toisia kohtaan. Tämä pitää sisällään lapsen kanssa työskentelevät työntekijät.

Haastatteluissa nousi esille huoli siitä pienestä, mutta olemassa olevasta erittäin väkivaltaisesti käyttäytyvästä joukosta lapsia, joiden kohdalla puuttumista ei olla tehty tarpeeksi varhain. Haastateltavat pohtivat, että tälle joukolle pitäisi periaatteessa olla lastensuojelulain sisällä oma laki, joka mahdollistaisi tarpeeksi intensiivisen hoidon ja hoivan pitäen sisällään turvalliset olosuhteet myös heidän kanssaan työskenteleville. Huonoimmillaan arjesta tulee psykologinen peli, jossa lasten on mahdotonta opetella aikuisen välittömässä läheisyydessä ja ohjauksessa tarvitsemiaan itsesäätelytaitoja. Nykyisellään tämänkaltainen hoitomuoto on *Eri-tyisen hoidon* jakso, mutta sen pituus on maksimissaan 1–90 vuorokautta.

Opinnäytetyössämme päädyimme siihen, että nykyisellään lastensuojelulain rajapinnat palvelevat hyvin niin kutsuttua ”keskivertoasiakasta”, mutta vakavasti käytöksellään oireilevien osalta laki kaipaisi muutoksen. Jotta työ tarjoaisi käytöshäiriöisen lapsen tarvitsemat selkeät rajat ja olisi työntekijöille turvallista, pitäisi lakia muokata näitä lapsia palvelevaksi. Ison haasteen toki aiheuttaa se, kuka on oikeutettu arvioimaan kunkin lapsen hoidon intensiteetin tarvetta.

Unicefin lastenoikeuksien mukaan sijaishuollossa oleva lapsi on oikeutettu erityiseen suojeluun. Itsemääräämisoikeus, tai vaihteleva laintulkinta ei saisi viedä tätä oikeutta lapselta, joka tarvitsee hyvinvointinsa takia rajatumpaa arkea kuin keskiverto lapsi.

8.2 Haasteet lasten rajoitustoimenpidekäytänteissä ja verkostojen yhteistyössä

Haastatteluissa tuli esille, että karanneiden lasten terveys ja hyvinvointi ovat suuressa vaarassa. Esiin nousivat riskit esimerkiksi seksuaaliseen hyväksikäyttöön, päihteiden holtittomaan käyttöön, rikollisuuteen ja ylipäätään alaikäisen lapsen oleiluun kaduilla ilman aikuisen turvaa. Harva lapsi piilottelee kotonaan ja harva turvallinen aikuinen majoittaa kotonaan alaikäistä lasta, jota viranomaiset etsivät. Kun huomioidaan, miten suuret riskit lapsen luvattomaan poissaoloon laitoksesta sisältyy, niin keinot lapsen turvaan saamiseksi tuntuvat mielestämme keveiltä. Opinnäytetyössämme tuli esille, että usein ajatellaan sijaishuollolla olevan suuret resurssit etsiä lasta, jota harvoin kuitenkaan on. Vaikkakin tehtävä lapsen etsimiseksi ja kiinniottamiseksi on annettu sijaishuoltopaikan tehtäväksi tuottaa lain-säädäntö tälle tehtävälle merkittäviä haasteita. Lasta ei saa ottaa fyysisesti kiinni kukaan muu, kuin poliisi viranomaisen roolissaan. Mielestämme lakia tulisi muuttaa niin, että kiinniotto-oikeus lisättäisiin sijaishuollon työntekijöiden oikeuksiin myös laitoksen ulkopuolella tarkasti säädeltyinä. Tällä hetkellä on olemassa tilanteita, joissa lapsen olinpaikka tiedetään, mutta kukaan ei voi ottaa lasta kyseisestä paikasta kiinni. Tämä vaarantaa turhaan lapsen terveyden ja hyvinvoinnin.

Myös yhteistyö poliisin kanssa on haastavaa, koska karkulaisten etsintä ei haastateltavien mukaan ole poliisin tärkeysjärjestyksessä korkealla. Lisäksi eri poliisi-piirien ohjeistukset ja toimintatavat eroavat niin paljon toisistaan, että Suomessa lapsi on eriarvoisessa asemassa asuinpaikkakuntansa mukaan. Tällä hetkellä poliisihallitus on ohjeistanut jakamassaan ohjeessa (Poliisi 2015), että jos lapsi on karannut sijaishuoltopaikasta, eikä hänen epäillä olevan konkreettisessa vaarassa on kyseessä ensisijaisesti lastensuojelun hoidettava tehtävä. Mielestämme sekä opinnäytetyömme mukaan käytöshäiriöisen lapsen voidaan aina epäillä

olevan konkreettisesti vaarassa karatessaan sijaishuoltoyksiköstä. Poliisin mukaan lapsesta tehdään katoamisilmoitus. Poliisin mukaan tällä ilmoituksella poliisi ei kuitenkaan tee mitään konkreettista lapsen löytämiseksi.

Sijaishuollon ja terveydenhuollon rajapinta herätti keskustelua. Psykiatristen ongelmien määrä kasvaa sijaishuollon asiakkaiden keskuudessa. Samalla psykiatrisen hoidon laitospaikkoja vähennetään ja yritetään hoitaa entistä haastavammat asiakkaat avohuollossa. Tästä seuraa se, että jos sijaishuollossa oleva lapsi oireilee niin voimakkaasti, että sijaishuollon keinot eivät riitä, niin hoitopaikan löytäminen terveydenhuollon puolelta on haastavaa. Kyseessä voi olla esimerkiksi raaka itsetuhoisuus tai psykoottisuus. Polikliininen hoito ei näissä tilanteissa yleensä auta. Vaikka lapsi pääsisikin tarvitsemaansa intensiivisempään osastohoitoon, hänet valitettavan usein lähetetään takaisin sijaishuoltopaikkaan mahdollisimman pian, koska osaston paikat ovat täynnä ja ajatellaan, että lapsi menee kuitenkin laitoshuoltoon. Hoidollisuus jää näin minimiin.

Haasteeksi psykiatrista intensiivistä tukea tarvitsevan lapsen osalta syntyy lainsäädännön eroavaisuus terveydenhuollossa ja sosiaalihuollossa. Lastensuojelussa ei ole olemassa hoitotoimenpidettä, josta terveydenhuollossa käytetään termiä *Vierihoito*. Lastensuojelun lainsäädännössä tällaista rajoitustoimenpidettä ei ole, vaan tätä tulkitaan lainvastaisena yksilön perusoikeuksien rajaamisena. Haastateltavia häiritsikin yleisesti peruskysymys siitä, että terveydenhuollossa tiettyjä toimintoja kutsutaan hoidoksi ja lastensuojelussa samaa asiaa koskeva termi on rajoitustoimenpide. Näkisimme tulevaisuudessa oleellisen tärkeäksi sen, että mikäli psykiatrisesti oireilevia lapsia sijoitetaan enenevässä määrin lastensuojeluun, arvioidaan myös lain pykälä sen mukaisesti. Toinen mahdollisuus on selkeyttää yhteisillä lastensuojelun- ja terveydenhuollon luvilla toimivien yksiköiden kriteeristöä.

Johtopäätöksenä voidaan sanoa, että Suomessa tarvittaisiin lisää terveydenhoidon keinoilla toimivia pitkäaikaisia sijoituspaikkoja vaikeasti käytöshäiriöisille lapsille. Tällä hetkellä valitettavan moni vaikeasti käytöshäiriöinen lapsi on ”säilössä” sijaishuollossa ja hoito jää hyvin vähälle. Suomessa on olemassa Erityisen

vaikeahoitoisten lasten psykiatrisen hoidon osastot (EVA). Näitä osastopaikkoja on kuitenkin Suomessa alle 100.

Suomessa tupakkalain mukaan alle 18-vuotias ei saa pitää hallussaan tupakkatuotteita. Silti lastensuojelulakiin on erikseen kirjattu, että tupakkatuotteita ei saa ottaa lapselta aikuisen haltuun (Lastensuojelunkäsikirja. 2019). Opinnäytetyösämme tämä kohta lastensuojelulaista herätti kysymyksiä. Yleinen tieto on, että tupakka on terveydelle vaarallinen aine, ja lain mukaan lapset eivät saa pitää tupakkatuotteita hallussaan. Silti lastensuojelulaki mahdollistaa sen, että lastensuojelulaitoksessa asuvan lapsen on poikkeuksellisen helppoa käyttää tupakkatuotteita ja hänellä on siihen lain suoma suoja. Haasteltavat toivat esiin ajatuksen, että etenkin pienempien lasten kohdalla he olisivat valmiita rikkomaan lakia, jotta lapselta saataisiin tupakointivälineet pois. Osan haastateltavien mielestä lapsen etu ajaa tämän lain ohi. Oman lisämausteensa keskusteluun aiheuttaa nuuska, jonka ostaminen ei Suomessa ole laillista. Mikäli kyseinen tupakkatuote siis otetaan haltuun, niin periaatteessa sen luovuttaminen takaisin ei ole mahdollista. Tuhotaanko tuo kyseinen haltuun otettu tarvike, vai mitä sille tehdään? Tähän kysymykseen ei ainakaan kentällä tunnu olevan ratkaisua. Johtopäätöksemme haastattelujen ja teorian pohjalta on, että laki on ristiriidassa sen perusajatuksen kanssa, että lapsi on sijaishuollossa oikeutettu erityiseen suojeluun.

Edelliseen kappaleeseen liittyy myös haaste oikeutuksesta henkilöntarkastukseen. Kun laissa ei tarkemmin määritellä ikärajoja siihen, mikä on kussakin kehitysvaiheessa ”normaalia”, joutuvat sosiaalityöntekijät ja sijaishuollon työntekijät arvioimaan tapauskohtaisesti rajoitustoimenpiteiden oikeutusta. Esimerkiksi tupakkatuotteiden hallussapidon osalta tilanne on selkeähkö, mutta itselle vahingollisten tavaroiden kuten terien ja teräaseiden osalta tilanne onkin äärettömästi mutkikkaampi. Talven 2018-19 aikana tehdyt eduskunnan oikeusasiamiehen tarkastukset ja niiden aikaansaama julkisuuskohu aiheuttivat kentällä jonkinlaisen paniikin ja esimerkiksi henkilöntarkastuksiin liittyen riisuttamisessa tuli nollatoleranssi. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että itsetuhoista käytöshäiriöistä lasta ei voida tarkastaa teräaseiden varalta lastensuojelussa, vaan tämä lapsi pitäisi käytännössä saada jollain keinolla terveydenhuollon hoidon piiriin. Terveydenhuollossa ruumiintarkastus lapsen fyysisen terveyden turvaamiseksi joka

tapauksessa tehdään. Tällä hetkellä lapsen saaminen sijaishuollosta psykiatriseen hoitoon ei useinkaan ole mahdollista ja työntekijät joutuvat tekemään arvion ottavatko he riskin siitä, että lapsi vahingoittaa itseään ilman tarkastusta, vai riskin siitä että he joutuvat edesvastuuseen itsemääräämisoikeuden loukkaamisesta.

Yhteydenpitoon rajaamiseen liittyvät kysymykset ovat myös merkittävä haaste rajoitustoimenpiteisiin liittyen. Sekä opinnäytetyössämme, että mediassa ollaan pohdittu paljon eroa normaalin kotikasvatuksen ja rajoitustoimenpiteiden välillä lasten yhteydenpitoon liittyen. Tämä yhteydenpito pitää sisällään informaatioteknologian käytön. Ohjeistukset yhteydenpidon rajaamiseen liittyen ovat monenkirjavia. Lain mukaan yhteydenpitoa rajatessa tulisi kyetä nimeämään henkilöt joihin yhteydenpitoa rajataan. Syynä tähän on, että heillä on asiassa myös valitusoikeus hallinto-oikeuteen. Todellisuudessa, esimerkiksi lapsen palatessa takaisin sijaishuoltoyksikköön karkumatkalta, ei kenelläkään voi olla mahdollisuutta nimetä lapselle vaaraa aiheuttavaa sosiaalista verkostoa, joka voi olla suuri ja usein varsin epämääräinen. Johtopäätöksenämmä kyseisen kaltaisessa tilanteessa yhteydenpitoa tulisi voida rajata niin, että arvioidaan lapsen sosiaalisesta verkostosta ne, jotka ovat hänen kasvulleen ja kehitykselleen tarpeellisia ja rajataan yhteydenpitoa muihin. Tärkeää on lopettaa rajoitus välittömästi, kun sitä ei koeta enää tarpeelliseksi.

Yhteydenpidon rajaaminen ja älylaitteiden koskemattomuuden arvostus tärkeäksi osaksi ihmisarvoa aiheutti pohdintaa. Sijaishuolto on hyvin kädetön rajamaan sijaishuollossa asuvan lapsen älypuhelimien käyttöä. Älypuhelimien käyttöä on haastava rajoittaa kasvatuksellisesti, ennakoivasti, vaan pitää odottaa, että lapsi konkreettisesti vaarantaa laitteen käytöllä itseään. Onko silloin kyseessä oikea-aikainen puuttuminen?

8.3 Rajoitustoimenpiteet vallankäytön välineenä

Vallankäytöksi rajoitustoimenpiteiden käyttö tulkittiin opinnäytetyössämme silloin, kun kyseessä ei ole lapsen etu. Lapsen etua arvioitaessa tulee ottaa huomioon lapsen oma, hänen huoltajiensa sekä lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän mielipide. Joissain lain kohdissa haastateltavat kokivat, että laki ei anna yksiselitteisiä reunaviivoja, vaan sitä joudutaan tulkitsemaan. Näissä tilanteissa pohdinta lapsen edusta nousee merkittävään asemaan.

Rajoitustoimenpiteistä päätettäessä kyse ei saa missään nimessä olla tavasta, rutiinista tai käytänteestä. Eli vaikkapa ajatus siitä, että kun lapsi palaa karkureisulta tulee tarvittavat rajoitustoimenpiteet arvioida joka kerta erikseen kyseisen lapsen tarpeista. Tosiasiassa tilanne saattaa olla toistuvasti sama, mutta toiminnan pitää olla joka kerta pohdittua ja perusteltua.

Vallankäytöksi rajoitustoimenpiteiden käyttö tulkittiin opinnäytetyössämme myös silloin, kun niitä käytetään rangaistuksina. Rajoitustoimenpiteen tulee olla käytöstä ohjaava toimenpide ja sen tulee kohdistua tuohon haluttuun muutokseen. Yksinkertaistaen esimerkiksi huono käytös ei voi olla syynä puhelimen haltuunottoon. Toisaalta, jos tuo huono käytös on esimerkiksi kiusaamista tai toistuvaa huonoa käytöstä sosiaalisessa mediassa, on päätös haltuunotosta perustelu. Oleellista on myös se, että rajoituspäätös ja sen perusteet käydään huolellisesti läpi lapsen kanssa ja selitetään hänelle hänen oikeutensa esimerkiksi valitusoikeuteen liittyen.

Kuten aiemmassa tilastoissa mainitsemme, 2017 kodinulkopuolella oli sijoitettuna 17 956 lasta. Kyseessä on siis huomattava ryhmä alaikäisiä, tuen tarpeessa olevia ihmisiä. Näin ollen sijaishuollon valvonnan pitäisi olla hyvin organisoitua, säännöllistä ja tehokasta.

Tämänhetkinen valvontajärjestelmä toimii epätasaisesti ja on edelleen valitettavan tehotonta. Haastatteluista nousi esille, että kuntien sosiaalihuoltoa valvovat kuusi aluehallintovirastoa eivät toimi keskenään tehokkaasti, vaan antavat monissa tilanteissa ristikkäisiä ohjeita. Valvontamekanismien toimimattomuus voi valitettavasti mahdollistaa rajoitustoimenpiteiden käytön virheellisesti. Vaikka

työtä valvontamekanismien kehittämiseksi tehdään tällä hetkellä voimakkaasti, on sitä vielä paljon jäljellä.

9 POHDINTA

Opinnäytetyöprosessi eteni mielestämme suunnitellusti. Tämä oli meille molemmille toinen ammattikorkeakoulutasoinen opinnäytetyö, jonka olemme tehneet. Kokemus nopeutti prosessia ja pääsimme nopeasti työn suunnitteluvaiheesta eteenpäin. Litterointivaihe oli selkeästi työläin, mutta se oli tärkeää tehdä huolella. Taustateoriaan löytyi lähteitä helposti eikä se aiheuttanut ongelmaa. Prosessin lopussa tulleet opettajien korjausehdotukset kokonaisuuteen olivat hyviä, koska itse olimme melko ”sokeutuneita” omalle tekstillemme.

Menetelmämme toimi hyvin. Puolistrukturoitu haastattelu oli järkevä valinta, koska samassa järjestyksessä etenevät kysymykset pitivät haastattelut tasalaa-tuisena, vaikka emme ole haastattelun ammattilaisia. Tällä menetelmällä saimme mielestämme haastatteluista myös nousemaan asioita, joita emme olleet varau-tuneet edes kysymään. Haastatteluista nousi esille riittävästi tietoa, joten kysy-mysasettelu oli onnistunut. Analyysivaiheessa teorian liittäminen haastatteluiden tuomaan uuteen tietoon oli helppoa. Sitä helpotti, että teemoittelimme haastatte-lussa tulleen tiedon teoriaosuutta ohjanneiden rajoituspäätösten mukaan.

Ammatillisen kasvun kannalta yhteistyö sujui hyvin ja yhteistyön merkitys opin-näytetyön teossa tuli selkeästi esille. Vuoropuhelu työtä tehdessä nostaa esiin tärkeimmät pointit ja epäolennaisuudet. Ammatillisesti tunnemme nyt lastensuo-jelulain entistä tarkemmin sekä sen tulkinnan. Haastattelutaito on seikka, jota tu-lisi harjoitella. Työtä tehdessä huomasi, että hyvä haastattelija pystyy saamaan enemmän tietoa irti, kuin kokematon.

Ammattitaustamme lastensuojelun sijaishuollossa saattaa näkyä työssämme, vaikka pyrimmekin objektiivisuuteen. Toisaalta mielestämme oli hyvä asia, että meillä oli runsaasti taustatietoa aiheesta, koska aihe oli haastava. Työ vaati run-saasti taustatietoa, kuinka sijaishuollossa rajoitustoimipiteitä on käytetty ja niiden selvittäminen ilman työkokemusta olisi teettänyt huomattavan määrän työtä. Oman haasteensa eettiseen näkökulmaan ja objektiivisuuteen aiheuttaa se, että lastensuojelu on aina varsin vahvasti tunteita herättävä yhteiskunnan osa-alue.

Tämä näkökulma olikin todella tärkeä pitää ajatuksissa taustalla, jotta esimerkiksi haastattelutilanteet eivät latautuneet tunnepitoisiksi.

Yhteiskunnallisella tasolla toivomme opinnäytetyömme saavan aikaan puolueettonta, mutta kriittistä keskustelua lastensuojelun lainsäädännön kokonaiskuvasta ja siitä todellisuudesta, jossa käytännön kenttätyöntekijät työskentelevät. Median muokkaama kuva antaa tällä hetkellä valitettavan yksipuolisen näkökulman laajasta todellisuudesta. On selvää, että lainsäätäjän on erittäin vaikeaa asettua sijaishuollon työntekijän- tai asiakkaan asemaan. Olisikin todella tärkeää, että kuulemiskäytännöt näiden osapuolten osalta otettaisiin lainsäätämisprosesseissa paremmin huomioon.

Haastatteluissa rajapinta terveydenhuollon ja lastensuojelun sai aikaan paljon keskustelua. Mielestämme tulevaisuuden jatkotutkimuksiin ja koulutuksen kehittämiseen tämä pohdinta antaakin monenlaisia mahdollisuuksia. Vuorovaikutteisissa keskustelutilaisuuksissa olisi mahdollista lisätä yhteistä ymmärrystä toisen osapuolen todellisuudesta niin työn, kuin lainsäädännönkin näkökulmasta. Tämä lisäisi synergiaetuja tilanteissa, joissa lapselle etsitään parasta mahdollista hoitopolkua. Kun kummallakin toimijalla on ymmärrys kokonaiskuvasta, eivät eri toimijat toimi omina palasinaan vaan kuntoutumisesta muodostuu yhteinen ja mahdollisimman ehjä palapeli.

Jatkotutkimusideana tervetullut tutkimus liittyisi myös sijaishuollon valvonnan tilaan ja valvontamekanismien toimivuuteen. Tällä hetkellä usea eri toimija (kunnan sosiaalityö, AVI, Valvira ja eduskunnan oikeusasiamies) antaa samoihin asioihin eriäviä ohjeistuksia ja käytännön kenttätyössä on erittäin haastavaa tulkita, kuka ohjeistuksien antamisessa toimii ylimpänä auktoriteettina. Tämän prosessin merkitys myös yhteiskunnallisesti olisi erittäin kiinnostava ja toivottu.

LÄHTEET

- Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry. 2018. *Opinnäytetyön eettiset suositukset muistilista opiskelijalle ja opettajalle*. Saatavilla: <https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/Opinn%c3%a4ytety%c3%b6prosessin%20eettiset%20suositukset%20muistilistat%20opiskelijalle%20ja%20ohjaajalle.pdf>
- Enroos R., Heino T. & Pösö T. 2016. *Huostaanotto, lastensuojelun vaativin tehtävä*. 52–53, 72, 127, 136. Tampere: Kustannusosakeyhtiö Vastapaino.
- Eskola J. (2018). *Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat: laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta*. Teoksessa R. Valli (toim.), ikkunoita tutkimusmetodeihin 210, 221, 226–228. ps-kustannus. Jyväskylä.
- Gothoni R. Osallistavan ja tutkivan kehittämisen opas: Eettiset periaatteet tutkivassa ja kehittävässä työssä. Saatavilla <http://libguides.diak.fi/c.php?g=389856&p=2793510>
- H1. Haastateltava 1. Keskisuuri kunta (100000-150000 asukasta). Työkokemus lasten sijaishuollossa 2013->. Haastattelun ajankohta 17.12.2018
- H2. Haastateltava 2. Suuri kunta (yli 150000 asukasta). Työkokemus lasten sijaishuollossa 2012->. Haastattelun ajankohta 14.1.2019
- H3. Haastateltava 3. Suuri kunta (yli 150000 asukasta) Työkokemus lasten sijaishuollossa 2014 ->. Haastattelun ajankohta 21.2.2019
- Haiko V. 2011. SELVITYS RAJOITUSTOIMENPITEISTÄ ETELÄKARJALAN LASTENSUOJELULAITOKSISSA VUOSINA 2008 – 2010. Saatavilla <http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/38218/Haiko%20Virve.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Hanna S. 2018. Ulkoilua ”ihan kuin vankilassa”, peruttuja kotilomia ja henkilö-kunta kuuntelemassa puheluita - yllätystarkastukset paljastivat karun totuuden Suomen lastenkodeista. Iltalehti. Saatavilla 31.8.2019: <https://www.iltalehti.fi/kotimaa/a/201808072201119248>
- Hinkula, E, STT, & Nykänen M. 2018. Keskusrikospoliisi tutkii koulukoti Pohjolakodissa mahdollisesti tapahtuneita vakavia rikoksia: tutkinta liittyy

- kymmeniin ihmisiin. Yle-uutiset. Saatavilla 30.8.2019:
<https://yle.fi/uutiset/3-10495350>
- Hirsjärvi S. Remes P. & Sajavaara P. 1997. *Tutki ja kirjoita*. 206. Hämeenlinna: Kariston kirjapaino oy.
- Hirsjärvi S. & Hurme, H. 2008. *Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. 45–46, 48–49 Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Huttunen M. 2018. *Lasten ja nuorten käytöshäiriö*. Lääkärikirja Duodecim. Saatavilla 25.8.2019: https://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=dlk00382
- Ikonen L. 2016. *Jos lastensuojelulla on asiaa: Joka kodin opas viranomaisasiointiin*. 7–8. Kerava: Kustannusliike Vahtikoira.
- Kananen J. 2014. Laadullinen tutkimus opinnäytetyönä. Miten kirjoitan kvalitatiivisen opinnäytetyön vaihe vaiheelta. 18. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Karppinen K. 2019 Lastensuojelun maine on murentunut, ja tässä on sen seuraus: äidit ja isät sinnittelevät viimeiseen asti yksin, koska pelkäävät hakea apua. Yle-uutiset. Saatavilla 30.8.2019: <https://yle.fi/uutiset/3-10846813>
- Lastensuojelun käsikirja. Rajoitustoimenpiteet. Asian tai esineen haltuunotto. Saatavilla <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/rajoitustoimenpiteet-sijaishuollossa/aineiden-ja-esineiden-haltuunotto>
- Lehto-salo P. 2011. *Koulukotisijoitus, nuoren toinen mahdollisuus? Mielenterveyden häiriöiden, oppimisvaikeuksien ja perheongelmien kirjo kehittämishaasteena*. Väitöstutkimus. Jyväskylän Yliopisto. Saatavilla <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/36670/9789513944353.pdf?sequence=1>
- Pajala M. 2019. Helsingin Sanomat: *Voimakeinoja ja vessakäyntien valvontaa: kuljetusyritysten käytöstä lastensuojelussa paljastui merkittäviä epäkohtia*. Saatavilla 2.8.2019 <https://www.hs.fi/paivanlehti/31072019/art-2000006189106.html>
- Poliisihallitus. *Poliisin virka-apu lastensuojelulain nojalla sijoitettujen lasten taivoittamiseksi*. Ohje. Voimassaoloaika 1.3.2015 - 31.12.2019.

- Puonti A. Saarnio T. & Hujala A. 2004. *Lastensuojelu tänään*. Jyväskylä: Tammi.
- Pätäri T., Ylikännö M., Virtanen P., Rousu, S. & Kurttila T. (toim.) (2018). *Tahto tehdä toisin uusia toimintatapoja lastensuojeluun*. 10, 60. Helsinki: Tieto-sanoma Oy.
- Räty T. 2010. *Lastensuojelulaki: Käytäntö ja soveltaminen*. Helsinki: Edita.
- Saarikko A. 2018. Lastensuojelulain muutokset tuovat selkeyttä rajoitustoimien käyttöön ja lisäävät lasten kuulemista. Sosiaali ja terveysministeriö. Saatavilla https://stm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/lastensuojelulain-muutokset-tuovat-selkeytta-rajoitustoimien-kayttoon-ja-lisaavat-lasten-kuulemista
- Saari T. 2018. Mikkeliäispsykiatri Pirkko Lehto-Salo avautuu: ”Psykkisesti sairaat lapset sijoitetaan yhä useammin lastensuojelulaitoksiin, henkilökunnalla ei aina ole mahdollisuuksia rajoittaa käytöshäiriöisiä nuoria”. Länsi-Savon verkkolehti. Saatavilla 28.11.2018 <https://lansisavo.fi/uutiset/lahella/ca24fa85-7c68-4319-aedd-fe89048672fe>
- Saastamoinen K. 2018. *Lapsi sijaishuollossa, yhteydenpidon rajoittaminen ja rajoitustoimenpiteet*. 1, 4–5, 7–8, 10–11. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy
- Terveysten ja hyvinvoinnin laitos 2018. Tilastoraportti SVT : 17/2018. Lastensuojelu 2017. Saatavilla 18.1.2018: <http://www.julkari.fi/handle/10024/136409>
- Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. Tilastoraportti 43/2017. Lastensuojelu 2016. PDF-dokumentti. Saatavilla https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135628/Tr43_17_LASU.pdf?sequence=3
- Tuomi J & Sarajärvi A. 2002. Laadullinen tutkimus ja sisältöanalyysi. 98. Helsinki: Tammi.
- Lastensuojelun käsikirja. Aineiden ja esineiden haltuunotto. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/rajoitustoimenpiteet-sijaishuollossa/aineiden-ja-esineiden-haltuunotto>
- Lastensuojelun käsikirja. Lastensuojelun valvonta. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla 28.8.2019: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun->

kasikirja/tyoprosessi/lastensuojelun-valvonta#omavalvonta%20lastensuojelussa

- Toivonen VM. (2017) *Lapsen oikeudet ja oikeusturva, lastensuojeluasiat hallintotuomioistuimessa*. 35–36, 79, 80, 38. Talentum media Oy Helsinki
- Tuomi J. & Sarajärvi A. 2002. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. 98. Helsinki: Tammi.
- Unicef. Lapsen oikeudet lyhennettynä. Saatavilla 23.11.2018: <https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-lyhennettyna/>
- Valli R. 2018. *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2*. Keuruu: PS-kustannus Otavan kirjapaino.

LIITE 1. HAASTATTELUKYSYMYKSET

Haastattelukysymykset:

1. Miten näet lastensuojelulain rajoitustoimenpiteiden palvelevan murrosikäistä laitokseen sijoitettua lasta?
2. Millaisissa tilanteissa rajoitustoimenpiteet lastensuojelulaitoksessa voidaan nähdä vallankäyttönä, eikä hoidollisena kasvua ohjaavana työvälineenä?
3. Mikä on mielipiteesi siihen, että puolivuotiaalla huostaan otetulla lapsella ja 17-vuotiaalla sijaishuollossa laitoksessa asuvalle lapselle sovelletaan samaa lastensuojelulakia? Onko tästä syntynyt ongelmatilanteita?
4. Lasten karkaamistilanteet aiheuttavat lastensuojelulaitoksille merkittäviä haasteita. Millainen kuntanne ohjeistus on lapsen kiinni saamiseksi? Kunnella on oikeus lapsen kiinniottoon (ja miten) seuraavissa kahdessa esimerkissä?

Esimerkki 1. On tiedossa, että aikuinen henkilö majoittaa karkuretkellä olevaa lasta, mutta tämä ei suoranaisesti vaaranna omaa, tai muiden terveyttä ja turvallisuutta?

Esimerkki 2: Lapsi tavataan päihtyneessä väkijoukossa ostoskeskuksessa. Miten lapsi tulee ottaa kiinni ja siirtää takaisin sijaishuoltopaikkaan?)

Miten lapsi vaarantaa itsensä karatessaan?

Miten eri viranomaisten yhteistyö (poliisi, terveydenhuolto, sijaishuolto, sosiaalityö) toimii karkaamistilanteissa?

Millainen on kuntasi ohjeistus yksityisten yritysten käyttöön esimerkiksi lapsen kiinniotossa tai siirtämisissä?

Mikä on kuntanne ohjeistus poliisin virka-avun käyttämiseen?

Jos lapsi otetaan kiinni poliisin toimesta, kenellä on velvollisuus säilyttää lasta siihen saakka, että sijaishuoltopaikasta päästään hänet noutamaan? Pitäisikö lakia muuttaa lapsen kiinniottamisen osalta ja miten?

5. Millaisissa tilanteissa lapsen yhteydenpitoa tulee rajata?

Esimerkki: Lapsella on sosiaalinen verkosto, joka selkeästi vaarantaa hänen terveytensä käyttämällä huumeita, käyttämällä seksuaalisesti hyväksi tai tekemällä rikoksia. Voidaanko lapsen yhteydenpitoa verkostoon rajata ja miten (kunnan virallinen ohjeistus ja omamielipide)?

Miten yhteydenpidon rajaaminen tulee käytännössä toteuttaa?

6. Millaisissa tilanteissa lapsen liikkumavapautta voidaan rajoittaa? Milloin liikkumisen rajaaminen muuttuu kotikasvatukseen rinnastettavuudesta ihmisen perusoikeuksien rajaamiseksi?

Jos lapsella on liikkumavapaudenrajoitus, miten esimerkiksi koulunkäynti lastenkodin ulkopuolella tulee toteuttaa?

Pitäisikö psykiatrisessa hoidossa käytettyä vierihoitoa pystyä antamaan myös sijaishuollossa ja onko se mahdollista?

7. Millaisissa tilanteissa murrosikäiselle lapselle tulee suorittaa henkilöntarkastus ja mahdollisesti esineen haltuunotto?

Esimerkki 1. Lapsi tupakoi lastensuojelulaitoksen pihalla. Miten työntekijän tulee toimia? Mikä on kuntasi virallinen ohjeistus ja mikä on oma mielipiteesi?

Esimerkki 2. 15-vuotias nuori on vakavasti itsetuhoinen ja lapsella on viiltelyongelma. Osastojaksoa psykiatriselle osastolle ei saada. Miten nuoren fyysisen turvallisuus voidaan taata? Miten henkilöntarkastus tulee toteuttaa?

8. Kiinnipito. Missä tilanteessa lapsen saa fyysisesti ohjaamalla siirtää pois muusta lapsiryhmästä? Voidaanko verbaalisesti uhkaava lapsi, joka esimerkiksi uhkaa tappaa kaikki paikalla olijat, siirtää fyysisesti ohjaamalla tilasta pois jotta hän ei aiheuta liiallista psyykkistä kuormitusta (tai jopa traumaa) muille lapsille?
9. Osaatko sanoa, pitäisikö lakia muuttaa, jotta se palvelisi vaikeasti käyttäytyneistä nuorta?

